

ॐ

શારદા પ્રભાવ

॥ સત્યવંદ ॥

॥ ધર્મચર ॥

વિદ્વત્ત્વં નૃપત્વંચ નવ તુલ્ય કદાચન ।
સ્વદેશે પૂજ્યતંગજા વિદ્વાન સર્વંચ પૂજયતે ॥

પૃષ્ઠ ૬

જેશી હંમરજ વિષ્ણુરામ શર્મા

શ્રી ગાયત્રીપદ પ્રકાશક

ક'ટોલીઆ બ્રાહ્મણ રહેવાની, માગરૌલ, તામે લાંબેજ.

વનદિતાથે' હમાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા.

રોડ વાલજી ઈમજી કાપડીઆ, ગોવિંદવાડી,
કાલબાહેવી રોડ મુંબઈ.

આ પુસ્તક મુંબઈમાં લેખીંગટન રોડ ઉપર, ટોપીવાલાની યાલમાં
આવેલા મહેશ પ્રી-ગિંગ પ્રેસમાં મુદ્રણતલાલ છોટાલાલ
દેસાઈએ છાપ્યું છે.

સંવત ૧૯૭૬. પ્રથમાવૃત્તિ. મત ૧૦૦૦ સને ૧૯૨૦.

કીમત બે આના.

આ ચોપડી વાંચ્યા વગર ફેંકી દેશો નહિ.

અભ્યુદયની ચાવી

માય, બ્રાહ્મણ, તુલસી, દેવ, ગુરૂ અને સંત સાધુ તેઓને હાથ જોડી (નમવાથી) પૈસા પડતા નથી. તરસ્યા ને પાણી પાતાં, રસ્તામાંથી કાચ, કાંટા ઉપાડતાં, પારકાના લલા માટે જીભ વાપરતાં, શરણે આવેલા આશાભિલાષિને નમ્રતાનાં સત્ય સલાહવાળાં મધુર વચ્ચનો બોલતાં પૈસા પડતા નથી. અભ્યુદયાને રસ્તો બતાવતાં અને દાંડક જીવ માટે દયા લાવી પોતાના આત્મવત્ ગણતાં પૈસા પડતા નથી. દરેક વસ્તુમાંથી સારતત્વ ઇહલુ કરવું એજ ખરૂં છે. ઉઘમીની નિંદા કરી તરછોડી ન કાઢતાં હિંમત આપો. ઘેર ઘેર ગાય અને બ્રાહ્મણનું રક્ષણ થવા પ્રભુ પાસે માગણી કરો. રૂઢચની શુદ્ધ સાત્વિક વૃત્તિથી નિરંતર ઇશ્વરસ્તુતિ કરો. વર્ણાશ્રમના ધર્મ બરાબર સમજીને પાળો અને પળાવો. પારકાને માટેજ તમારું જીવન અર્પણ કરવા શક્તિ ધરાવો. યજ્ઞયાગાદિ ધર્મ કર્મની રીત ભારતમાં ઘેર ઘેર ફેલાવે. દ્વિજવર્ગને માટે ખાસ સંસ્કૃતની જરૂર છે તે લક્ષમાં લ્યો. સંસ્કૃત વિદ્યાનો બનતા પ્રયાસે ઉત્સાહથી પ્રચાર કરો. વેદ શાસ્ત્રમાં શ્રદ્ધા રાખો તોજ તમારો ઉદય ધરોજ ધરો.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૭૦૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૨૧૧૨૬૧૪૮૧૫

વિષય ૮-૧૨

અમલવાદ
ગુરુચરિત્ર કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
અપભ્રંશ પત્રિકા.

ગુરુ બ્રહ્મા ગુરુવિષ્ણુગુરુદેવો મહેશ્વર ।
ગુરુસાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ તસ્મૈ શ્રીગુરુ વેનમઃ ॥
ધ્યાન મૂલં ગુરુમૂર્તિમ્ પૂજામૂલં ગુરુપદઃ ।
મંત્રમૂલં ગુરુવાક્યં મોક્ષમૂલં ગુરુ કૃપાઃ ॥

અવિદ્યાનો નાશકરી વિદ્યારૂપ ધનનો અખુટ ખજાનો પ્રાપ્ત કરવાનો માગ બતાવનારા, વિદ્યાવડે જ્ઞાન મેળવી મોક્ષનાં દ્વારો ખુલ્લાં કરવાની ચાવી બતાવનારા, અજ્ઞાનવડે અંધ થયેલાને વિદ્યારૂપ સતીકાના અંજનથી જ્ઞાનરૂપ નેત્રોને ખોલનારા અને તે નેત્રો ખુલતાં “નિત્યા નિત્ય” વસ્તુને સાધનો દ્વારા યોગબાવી નિત્ય જે સત્યવસ્તુ (બ્રહ્મ)નું દર્શન કરાવનારા, ત્રિવિધ તાપને જ્ઞાન છત્રથી શમાવનારા, અસ્થિરબુદ્ધિને શ્રુતિ સ્મૃતિ વડે સદ્બ્રહ્મમૃત પાન કરાવીને સ્થિર (અચલિત) કરાવનારા અને ભયંકર સંસાર અમુદ્રમાં જે માયાવી તોફાનના વાવાઝોડામાંથી દેહનૌકાને નિર્ભયપણે કર્ણુધાર થઈ પાર ઉતારનારા શ્રીસદ્ગુરુને પુનઃપુનઃ સાક્ષાત્ હંડવત્ પ્રણામ કરી આ લઘુ લેખ ચરણ કમળમાં સમર્પણ કરું છું.

શુભ
શવત્ ૧૯૭૬ શમનવમી

લી. જન્મોજન્મનો રૂણિ.
દર્શનાતુર શિષ્ય.

પ્રાણુ જાય તો ભલે પણ અનીતિનું પગલું કદીએ
ભરવુંજ નહિ.

કુટુંબમાં કલેશ ન કરતાં એક ખીજાએ કરેલ અપરાધની
ક્ષમા આપવી.

સ્વાર્થવૃત્તિ રાખનાર પ્રથમ ફાવે છે પણ અંતે રીખા-
વાનો વખત આવે છે.

નમીને ચાલનાર કોઈ દીવસ પણ ઉંચી પાયરી ઉપર
જવા ભાગ્યશાળી થાય છે.

ગાય, બ્રાહ્મણ, બાળક અને સ્ત્રી એઓના અપરાધ કદી
પણ ભેવાજ નહિ.

બડીલ કહે તેમ કરવું પણ કરે તેમ કરવું નહિં કરવું
તો સમજીને કરવું.

હુમેશાં સત્સંગ કરી પવિત્ર જીવન ગાળવા ઉત્કંઠા રાખવી.

જેમ અને તેમ વિદ્વાનનો પરિચય કરી ધર્મકર્મનો
બોધ મેળવતા રહેવું.

તમારા ઉદય અસ્તના તમેજ જવાબદાર છો માટે સદા
જાગ્રત રહેવું.

પાપ શું? અને પુણ્ય શું? એનો વારંવાર વિચાર કરી
પાપથી ડરતા રહેવું.

રાજાના દંડ કરતાં દેવનો દંડ જખરો છે. માટે તેનાથી
સાવચેત રહેવું.

અહંકારથી કોઈ સુખી થયો નથી અને થશે પણ નહિ
માટે નમ્રતા રાખવી.

પ્રસ્તાવના

ब्राह्मणो ब्रह्मविद्बलं । बलं विद्याचविप्राणां ।

વૃધ્વચ્ચાણુકય.

“વિદ્યાધનંદિજવરસ્ય ન બાહ્યવિત્તં”

શ્રી સદ્ગુરૂ શંકરાચાર્ય.

જેમ ક્ષત્રિઓનુબળ શસ્ત્ર (હથિઆર) છે અને તે ધારણ કર્યા પછી રણસંગ્રામમાં જો તેનું મૃત્યું થાય તોજ સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થાયછે.

અને વૈશ્યનુબળ કૃષિ, પરદેશ ગમન, વ્યાપાર વિગેરેથી દ્રવ્ય સંપાદન કરવું અને એ મળતાં મૃત્યુ થાય અર્થાત જીવન પુરૂંકરે ત્યારેજ તેને સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થાયછે.

પણ બ્રાહ્મણોને યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર થતાંની સાથેજ જીવન પયંત વિદ્યા સંપાદન કરી બ્રહ્મ પ્રાપ્તિ કરવાથીજ સ્વર્ગના અધિકારી થઈ શકે છે કદીએ શસ્ત્રના, દ્રવ્યના અથવા ગુલામગીરી કરવાના અધીકારી નથીજ.

આધુનિક વ્યવસ્થા સમયમાં શ્રીસદ્ગુરૂના અભાવે અને સંસ્કાર હિન વાતાવરણને લઈ વર્ણવ્યવસ્થા, જાતિ અભિમાન અને આચાર વિચાર છિન્ન ભિન્ન થઈ જતાં સ્વતંત્ર રીતે વર્તી વેદ સનાતનધર્મને ખરે ખરી હાનિ પહોંચાડનારા, શ્રેષ્ઠપદને દુષણ લગાડનારા, ઘણે ભાગે બ્રાહ્મણોજ છે, એશઆરામમાં ગુસ્તાન રહી, ધર્મને ધકકો મારી, માયા માંજ મગ્યા પગ્યા

રહી, કીર્તિના કરજદાર થઇ, લક્ષ્મી માટે ગુલામગીરી કરવા
 જાત ભાત ન જોતાં નીચની પણ ખુશામતો કરી ઉત્તમોત્તમ
 અવતારને ધુળમાં રગદોળી જીવતર ઉપર પાણી ફેરવેછે એવાં
 અસહ્ય અને આશ્ચર્ય પમાડનારા કાર્યો જોતાં સદ્ધર્મના
 અભિમાનીઓ સદ્ધર્મ રક્ષકો, સદ્ધર્મના સ્વયં સેવકો પોતાના
 પુરૂષાર્થથી અથવા વડીલો પાછુંત મિલકતથી રક્ષણ કરવા
 ચાકંચિત પ્રયત્નો કરી રહ્યાછે અને પોતાના દેવી દ્રવ્ય વડે
 પાઠશાળાઓ, ગુરૂકુલો, ખલ્લવર્યાશ્રમો ખોલી પુસ્તકોની, અન્ન
 વસ્ત્રાની, તથા થતી અડચણો દૂર કરી વેદસનાતનધર્મનું ઝારવ
 વધારવા મથન કરી રહ્યા છે પણ માયામાં લુપ્ત અનેલા
 ભુદેવો ને ભવિષ્ય ભુક્ષાવી અધોગતિ કરાવેછે ખરૂં છે કે
 પ્રાચિન રીત પ્રમાણે આશ્રય આપેછે જ કોણ? કદી આપેતો
 વેદસનાતનધર્મનું અને રૂપિ મુનિના વારસ દારો પેતાના
 વડીલોનું અભિમાન ધરાવે છે કોણ? કદી ધરાવે તો શુદ્ધ
 ચિત્તે હરીને પૂરો અભ્યાસ કરેછે કોણ? કદી કરેતો પોતાના
 જાતિ ભાઈઓને માટે આત્મભોગ આપે છે કોણ? કદી આપે
 તો પણ વિદ્યા ગ્રહણકરી મદોન્મત્ત કરતા ગીર્વાણ ભુષણનાં
 ચક્રોઓમાં દ્વેષ રૂપી શત્રુને અટકાવે છે કોણ? આહા ! શું
 ભારતની સ્થિતિ ! ઇતિશમ

લી. ભુદેવોનો ચર્ચરજ ૧૩૬૨ ધર્મ જ્ઞાસુ.

જેશી હંસરાજ વિજયરામ શર્મા

શ્રીગાયત્રી પદ્મ પ્રકાશક.

ॐ

શારદા પ્રભાવ

અથ

મં ગ લા ચ રણુ .

યો બ્રહ્માણં વિદધાતિ પૂર્વં યો વૈ વેદાંશ્ચ પ્રહિણોતિ તસ્મૈ ।
તં હ દેવમાત્મવુદ્ધિપ્રકાશં મુમુક્ષુર્વૈ શરણમહં પ્રપદ્યે ॥

શ્વેતાશ્વરોપનિષદ.

અર્થ-જે પૂર્વે પિતામહને સુજે છે ને તેને જ્ઞાન પ્રેરે છે, તે જીવોની બુદ્ધિને પ્રકાશ કરનાર દેવને મોક્ષની ઇચ્છાવાળો હું શરણુ બાઉ છું.

સ્તુતિ.

વીણાધારી વિશુદ્ધ ગાન કરતી, જે શ્વેતવર્ણી સદા;
હસ્તે પુસ્તક ભદ્રરૂપ મયુરે, આરૂઢ જે છે મુદ્દા,
સત્તાથી નિજ સૂત્રધાર રૂપ જે, વિશ્વોન્નતીમાં ખરે;
એવી દેવી સરસ્વતી જગતમાં, કલ્યાણ સૌનું કરે.

વિદ્યાનો પોષક તેજ ખરેખરો જગતનો પોષક છે કે જે
“વિદ્યા” પોષણની સાધન ભૂત “લક્ષ્મીને ખેંચી લાવે છે.”
ગિરિનારાયણ.

સરસ્વતી લક્ષ્મીનો સંવાદ.

સર્ગ ૧ લો.

(લક્ષ્મી અને સરસ્વતીનો માર્ગમાં મેલાપ.)

લક્ષ્મી—કેમ જોડેન સરસ્વતી તમે ક્યાં જાઓ છો ?

સરસ્વતી—જોડેન હું બ્રહ્મા પાસે જઈ છું.

લક્ષ્મી—કેમ ! ત્યાં શું કામ છે ?

સરસ્વતી—પીતા આજ્ઞાથી ઋષિકુળ આશ્રમમાં નિવાસ કરવાનું ઠર્યું છે.

લક્ષ્મી—શા માટે ?

સરસ્વતી—પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર કરવા.

લક્ષ્મી—કેવી રીતે કરશો ?

સરસ્વતી—મારાં જ્ઞાત્યુ બાળકો ઋષિપુત્રોને સ્કાય કરવા માટે તેના મુખ મંદિરમાં જન્મ્યાં વાસ કરીશ કેમકે તે અગ્રગણ્ય હોવાથી દેશો દેશ અને પૃથ્વીમાં મારો ફેલાવ કરીને આ જગતનો ઉદ્ધાર કરશે.

લક્ષ્મી—અગ્રગણ્ય કેમ ?

સરસ્વતી—उत्पत्तिरेव विप्रस्य मूर्तिर्धर्मस्य शाश्वती ।

स हि धर्मार्थउत्पन्नो ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥

લક્ષ્મી—વારૂ ! ત્યારે મારૂં ત્યાં કામ પડશે ?

સરસ્વતી—ના. તમારૂં ત્યાં કામ નથી માટે તમે તો ખુશીથી તમારા પરમ પવિત્ર પતિની સેવા કરો એજ તમારો ધર્મ છે.

લક્ષ્મી-કેમ બહેન એમ કેમ બોલો છો ? હું તો શ્રી વિષ્ણુની પત્નિ છું તેથી મ્હોટી કહેવાઉં તમારા વગર હજી ચાલે પણ મારા વગર તો ચાલશેજ નહિ. માટે મને સાથે તેડી જાઓ પછી પસ્તાવું પડશે હો !

સરસ્વતી-શું ! તમે જગન્નાથ વિષ્ણુ પત્નિ છો તેથી મ્હોટાં થયાં કે ? ના. ના. હું તો ફક્તજગત્પીતા બ્રહ્માની પુત્રી છું પરંતુ તમારા કરતાં હું વધારે સત્તા વાળી છું !

લક્ષ્મી-એમ કે ? ઠીક જુઓ હવે મારો સપાટો, મારી ગરજ પડશે એટલે તમે અને તમારા સેવકો મારે શરણે આવો છો કે નહિ ?

સરસ્વતી-હા, હા, જાઓ, જાઓ તમારાથી થાય તે કરી લે જો અને પછાત કદી પણ રહેશોમાં મારી સત્તા વડે તમે ઘસડાઈને આવશો. કદી પણ હું તો તમને નમવાને નહિંજ આવું.

લક્ષ્મી-ઠીક. જાઓ, હવે આજથી તમારે અને અમારે પ્રીત-ત્રુટી જ્યાં તમે હશે ત્યાં હું પણ નહિંજ આવું. પણ યાદ રાખો અને હજી વિચાર કરો.

સરસ્વતી-તમારી વાત ખરી છે. પણ મને ચોક્કસ ખાતરી છે કે, તમારા વગર હજી ચાલશે પણ મારા વગર કદીએ ચાલવાનું નથી નથી અને નથીજ ! તમારા પતિ શ્રી વિષ્ણુ છે તે જગત્ની ઉત્પત્તિ કર્તા નથી પણ એ તો દશાવતારી પાલન કર્તા છે અને મારા પીતા બ્રહ્મા છે તે (પ્રબળપતિ) ઉત્પન્ન કર્તા કહેવાય છે તો

તમને ઉત્પન્ન કર્યાં કોણે ? તમારા પીતા સમુદ્ર છે સમુદ્રના પીતા શંકર છે અને શંકરના પીતા બ્રહ્મા છે તેથી શંકર અને હું ભાઈ બહેન કહેવાઈએ છીએ એટલા માટેજ બ્રાહ્મણો મારી અને શંકરની ભક્તિ (ઉપાસના) કરે છે તમને તો ગણે છે કોણ ?

લક્ષ્મી—મારા ભક્ત (ઉપાસકો) તો ઘણાં છે રાજાથી માંડી રાંકપર્યંત સૌ મારીજ ભક્તિમાં લીન છે. ખાતાં પીતાં, હાલતાં ચાલતાં, વાટે ઘાટે, સ્ત્રીઓ તેમજ પુરૂષો રાત્રિ દિવસ માફેજ ચિંતન કરવામાં તદ્દલીન રહે છે અને તમારા ભક્તો તો ક્યાંકજ બેવામાં આવે છે તેથી આ જગતમાં હુંજ મોટી છું. તમને ગણે છે કોણ ?

સરસ્વતી—એમ ? ઠીક આવો ત્યારે આપણે બુદ્ધિ પાસે ન્યાય કરાવીએ.

બુદ્ધિ—આવો બેહેન વિદ્યા લક્ષ્મી આજતો તમે દર્શણનો લાભ આપી મને કૃતાર્થ કરી ?

લક્ષ્મી—હા. બેહેન અમે બન્ને તમારા પાસે એક ઇન્સાફ કરાવા માટે આવેલાં છીએ માટે આપ સત્ય ન્યાય વડે અમારું સમાધાન કરશો એવી આશા છે.

બુદ્ધિ—એટલું બધું શું છે ? કે મારી જરૂર પડી ! આ સરસ્વતી બેહેન ક્યાં કાચ્યાં છે ? આ પૃથ્વીને વિષે સર્વ સત્તા તો એનીજ છે !

લક્ષ્મી—કેમ બેહેન એમ કેમ બોલો છો ? ત્યારે હું શક્તિ નહિ ?

બુધ્ધ-મહે શકિત તમારી પણ સત્તા તો એનીજ છે કેમ કે; વિદ્યા, કળા, કૌશલ્યા, વણજ વેપાર, ધર્મ, કર્મ, નીતિ, ન્યાય અને લક્ષ્મીએ બધું સરસ્વતીની કૃપા વડેજ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. જેને મુખે સરસ્વતી નથી તે લક્ષ્મીવાળો છ-તાં પણ ગમારમાંજ ગણાય છે. માટે કહો તમારી શી તકરાર છે ?

લક્ષ્મી-બસ ! એજ અમારી જે તકરાર હતી તે તો તમેજ તમારે મોઢે બોલ્યાં કેમ કે; “બુદ્ધિજ કર્માનું મારીણી છે,” માણસ માત્રને સુખ દુઃખ, લાલહાની જશ અપજશ, કર્માકર્મ, વિદ્યા અને લક્ષ્મીને પ્રેરનાર બુદ્ધિજ છે માટે તમે કહ્યું તેજ સત્ય હતો બહેન હવે અમે જઈશું.

બુદ્ધિ-બહુ સાડું આવજો બહેનો તમારા આવવાથી મને બહુજ આનંદ થાય છે. પણ મારી કાંઈય તો સાંભળો !

સરસ્વતી-શું ! શું !! બહેન તમારી મોંકાણુ વળી શું છે ?

બુદ્ધિ-તમે જશો ત્યારે હું શું કરીશ ? કારણ કે તમારા જવા પછી મારી પાસે તો બુધ્ધા દેવી (ભુખ) રહે અને મને બહુજ સંતાપે છે તેનું શું કરવું ? હું તમારા પાસે દુઃખ નીવેદન કરવાને આવવાનીજ હતી પણ સાડું થયું કે તમે અત્રે પધારી ઉપકારી કરી.

લક્ષ્મી-શું ? ભૂખ ! ભૂખ !! એતો મારીજ પ્રીયસહિપાણી છે અને તે મારી આજ્ઞાનુસારજ ચાલે છે હું ચપખા

હોવાથી એક રથળે રહી શકત નથી તેથી મારા
જવા પછી મારો સઘળો વહિવટ તેનેજ સોંપું છું.

બુદ્ધિ-ત્યારે હવે મારે શું કરવું ?

લક્ષ્મી-તમેજ તમારે મોઢે ઇન્સાફ કર્યો કે સર્વ સન્તાધારી
બહેન સરસ્વતી છે તેથી તમારે હવે તેની સાથે
સ્નેહ રાખવો એટલે તમારું બધું દુઃખ તેજ કાપી
નાંખશે હું તો હવે બહિં છું.

બુદ્ધિ-કેમ ? બહેન સરસ્વતી આ વાત તમારે કબુલ
મંજુર છે કે ?

સરસ્વતી-બહેન હું તમારી એટલી બધી નમ્રતા બેઠને ઘણીજ
ખુશી થઈ તમને વચન આપું છું કે જ્યારે મને
સંભારશે ત્યારે હું ઘણાજ સ્નેહપૂર્વક હાજર થઈશ.

બુદ્ધિ-અરે ! બહેન, બેબે લક્ષ્મી વિના કાણુ પાણુ નહિ
ચાલે હો !

સરસ્વતી-નહિં ચાલે શું ? એ તો મારે આધિન છે બે
આપણા બેઠનો સંપ હશે તો ગમે ત્યાંથી લક્ષ્મીને
દાસી કરીને ખેંચી લાવીશું. બચ !

બુદ્ધિ-વાહ ! બ્રહ્મતનયા વાહ !! ધન્ય છે તમારી સત્તાને
અને ધન્ય તમારા ભકતોને કે જેઓ તમારી પ્રસાદી
વડે આ અસાર અને ભયંકર સંસાર સમુદ્ર તરી
પરમપદ અને વિજય મેળવે છે.

સગે ર જો.

બુદ્ધિ-કેમ ! બહેન સરસ્વતી અરે ! ભૂલી !! ભૂલી !!!
ભારતી હે ભારતની જનેતા તમારાજ પ્રસાદ વડે,
આખી ભારત સૂવર્ણમય (વિદ્યાના તેજ વડે)
ઝળકી રહી છે જ્યાં જુઓ ત્યાં વિદ્યા વિલાસ, ગાન
તાન, કળા કૌશલ્યતાની લહેર લાગી રહી છે પરંતુ
આપ આજે કેમ ઉદાસ જણાઓ છો ? મનોરંજક
વીણા એક બાજુ પડી છે લમણો હાથ મુકી લાંબુ
ઓટીપણું લઈ શું ચીતરવા બેઠાં છો ? ચાલો, ચાલો
ઉંઠા આપણે આનંદ કરીએ.

સરસ્વતી-બહેન બજ્યો આનંદ ! મારી તો હવે પુરેપુરી દુઃશા !

બુદ્ધિ-હેં ! શું કહો છો ? આટલું બધું મદા દુઃખ ! તે શું ?

સરસ્વતી-શું ? શું ? તને ખબર નથી ? પેટી લક્ષ્મીની જાળ !

બુદ્ધિ-અરેરે ! બહેન તેનાં આગળ કહેલાં વચનો હવે
યાદ કરો. પણ બહેન તમે આટલી સત્તાવાળાં છતાં
તેની બીક કેમ રાખો છો ? તમારું આવું લયાનક
કષ્ટ જોઈને મને સંતાપ થાય છે માટે ચાલો આપણે
બહેન લક્ષ્મી પાસે જઈએ અને તેની સાથે હળી-
મળીને રહેતાં બહુજ સુખ થશે. “ જ્યાં સંપ
ત્યાં જંપ.”

સરસ્વતી-જા-જા-નફ્ટ, નિર્લાજ એ શું બોલે છે ? ગમે તે
થાઓ પણ હું શું તેની સાથે પ્રીતમાં પડું ? ના.
ના. કોઈપણ કાળે સમજાશમાં.

બુદ્ધિ-ત્યારે આવા વિયોગના દિવસ ક્યાં અને કેમ
કાઢશે ?

સરસ્વતી-શું ? વસુંધરા વાંઝણી છે ? આ બળાપે કરી મારી
બહાલી ભારતને તજી મારા પીતાજીને શરણે જઈશ
પણ એ ચંડાલને કદીએ નમવાની નથી તે નથીજ !

બુદ્ધિ-હાય ! હાય !! અરે શું ? એક લક્ષ્મી માટે
ભારતનો ત્યાગ ?

સરસ્વતી-હા. “યથા રાત્ત તથા પ્રજા” જોને હવે તો કલિનું
સામ્રાજ્ય એટલે જ્યાં અકર્મમાંજ આનંદ ત્યાં
સત્કર્મ શું કરે ? પણ બહેન જ્યારે મારાંજ સંતા-
નો મારો અનાદર કરી અપમાન કરે તે કહેવું કેને ?

બુદ્ધિ-ના. ના. તમારાથી એમ થાય નહિ. શાસ્ત્રમાં
કહે છે કે :—

જગન્માતર્માતસ્તવ ચરણ સેવા ન રચિતા ।

નવાદત્તં દેવિ દ્રવિણમતિ ભૂય સ્તવમયા ॥

તથાપિ ત્વં સ્નેહં મયિ નિરુપમં યત્પ્રકુરુષે ।

કુપુત્રો જાયેત ક્વચિદપિ કુમાતા ન ભવતિ ॥

દેવ્યાપરાધક્ષમાપન.

અર્થ-હે જગતની માતા, હે મા તમારા ચરણની સેવા
મેં કરેલી નથી અથવા હે દેવિ આપના કાર્યને માટે મેં થોડું
ઘણું પણ દ્રવ્ય દીધેલું નથી તોપણ હે દયાળુ (સ્નેહવાળાં)
દેવી તમે મારા ઉપર જેની ઉપમા ન આપી શકાય તેવા સ્નેહ

(દયાળુપણાને) રાખે છે. કારણકે:-પુત્ર કુદરત થાય છે પણ માતા પોતાના અનન્ય દયાળુપણાના ભાવ વડે કોઈ દિવસ ખરાબ ભાવ ધારણ કરતાં નથી. દયાળુ રાખે છે ત્યારે હવે એ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન તમારાથી કેમ કરાય? હજી સાંભળો-

સસ્યગ્નિ સ્વયમન્તિ ચેદ્દસુમતો માતા સુતં હન્તિ-
દ્વેલામમ્બુનિધિર્વિલ્લયતિ ચમ્દ્રમે દહેત્યવકઃ ।

આકાશં જન મસ્તકે પતતિ ચંદ્રઃ વિષં ચંદ્રવેદ-
મ્યાયં કુરુતે યદિ ક્ષિતિપતિઃ કસ્તં નિરોધ્યુ ક્ષમઃ ॥

સુભાષિત.

અર્થ-જો ખાસ પૃથ્વીજ પોતે ધાન્ય લક્ષણ કરી જતી હોય, જનની (માતા) જો પોતાના પુત્રનો નાશ કરતી હોય, સમુદ્ર જો પોતાની મર્યાદા ઉલ્લંઘન કરવો હોય, અગ્નિ જો પૃથ્વીને ખાળી નાંખતો હોય, આકાશ જો મણુ-સના માથા ઉપર પડતું હોય, ખાવાનું અન્ન જો કદાપી વિષ થઈ જતું હોય, અને રાજા જ્યારે અન્યાય કરે ત્યારે તેને કોણ રોકવા સમર્થ થઈ શકે? સારાંશ કે-એ કોઈથી રોકી શકાતાંજ નથી પણ પોતાની મર્યાદા રાખે છે માટે આપ આપનું મહત્વ સંભારો અને ન્યાયની રીતે ચાલો.

સરસ્વતી-એતો ખરું ત્યારે હવે મારે શું કરવું?

બુદ્ધિ-શું કરવું શું? તમે હમણા એક બાબત શાન્ત થાઓ
કારણકે તમારાં સંતાનો જે હાલમાં મોહાંધ થઈ
અકર્મને કર્મ ગણી ઉંધે માર્ગે ચડી લક્ષ્મીની જાળમાં

ફસાયા છે માટે જેટલા તમારા આશરાગત સેવકો છે તેને સન્માર્ગ બતાવી સત્કર્મ ઉપર ચડવાની આશિષ આપો અને હું તર્ક વિતર્ક વડે લક્ષ્મીને મળી અધોગતિએ ચડેલાજનો પ્રત્યે કુસંપનાં ખીજ રોપાવીને અંતે “સત્યમેવ જય” નો સુચશ રૂપી વાવટો ફરકાવી તમારા પાસે આવીશ, ખસ! હવે તમે તમારો શોક દૂર કરો.

સરસ્વતી—જા. એ દુષ્ટને પુરેપુરી સજા કર, અને એનાંજ કર્મનાં ફળ એને ચખાડ—જેજે હો! એની જાળમાં ફસાતી ના.

બુદ્ધિ—અરે! એ શું બોલ્યાં? હોય કદીએ નહિ કહ્યું છે કે:-

दुर्जनं प्रथमं चन्दे सज्जनं तदनंतरम् ।

मुख प्रक्षालना त्पूर्वं गुदा प्रक्षालनं यथा ॥

માટે દુર્જન માણસને પહેલા નમસ્કાર કરવા કારણકે તેને ઇર્ષાનો ભાગ હોવાથી મનમાં અદેખાઈ આવી જાય છે કે મને ન નમતાં ખીજને મારાથી શ્રેષ્ઠ ગણી પ્રથમ નમસ્કાર કરે છે તેથી તેને ક્રોધ આવે છે અને સજ્જન માન કે અપમાનના ભૂખ્યા હોતા નથી કારણ જે તે સમ દૃષ્ટિવાળા છે માટે પાછળથી નમસ્કાર કરો તોપણ તે રાજી થાય છે તેથી ખંડેન હાલમાં ત્યાં જઈ તેની દાસી થઈને રહીશ અને એને ખુબ લડાવીશ પછી જેજે મારી રમત !

સર્ગ ૩ ને.

બુદ્ધિનું લક્ષ્મી પાસે જવું.

લક્ષ્મી-કેમ બહેન તમે કયાંથી આવો છો ?

બુદ્ધિ-બહેન હું સરસ્વતી પાસેથી આવું છું.

લક્ષ્મી-હેં ! સરસ્વતી પાસેથી ! કેમ ? શા માટે આવવું થયું વાર ?

બુદ્ધિ-બસ. હવે તો મારે તમારી સેવામાં રહેવાની ઇચ્છા છે.

લક્ષ્મી-તેનું કારણ શું ? કેમ સરસ્વતી બહેને કાઢી મૂક્યાં કે શું ?

બુદ્ધિ-ના. પણ કારણ એજ કે:-આપની મોટાઇ નેઇનેજ હું તો તમારા પાસે આવી છું. તમારી શક્તિ આગળ સત્તા શું કરી શકે ? જુઓ સાંભળો—

બલીહારી. બલીહારી, લક્ષ્મીની બલીહારી.
હું તો દાસી તારીરે લક્ષ્મીની બલીહારી-ટેક.
ભણવાથી ભાગે નહિ, એ ભૂખ તરસના ભોગ;
દિલગીરી ઉપજે દશ ગણી, ને ન જડે ઉદ્યોગરે-લક્ષ્મીં
ભણેલ હશે તે ભૂખે મરશે, ઢાંગી ધૂતિ ખાશે;
વખાણુને સેવા કરનારો, કલિયુગમાં પુબ્બશેરે-લક્ષ્મીં
ગૌ પ્રાદ્ધણનું માન નહિને, હાથે દાન ન દેવું;
પાત્ર પરિક્ષા કરે નહિ તે, આ કૌતુકતો કેવુરે-લક્ષ્મીં

ગર્વ ધરી મદ તારો રાખે, અકર્મમાં ચકચુરઃ
 અરે હુરામી થઈને ફરતા, તેને કહે સો શૂર-લક્ષ્મી
 માટે હવે આજ દિવસ સુધી જોતાં તમ રી શક્તિજ
 ખરી છે એમ મને નક્કી સમજાય છે માટે હું
 આપને શરણે આવી છું.

લક્ષ્મી-કેમ ! જે દિવસ તમારા પાસે ન્યાય કરાવા આવ્યાં
 હતાં ત્યારે તો તમે બહેન સરસ્વતીનાં વખાણ કર્યાં
 અને મને તો તુચ્છ ગણી કાઢી મુકી તે યાદ છે કે ?
 બુદ્ધિ-હા. પણ લલ્લે સરસ્વતી પોતાની સત્તા વાપરે છતાં
 શક્તિ વગર બધું નકામું !

લક્ષ્મી-ઠીક. કહો ત્યારે બહેન સરસ્વતી ખુશીમાં છે નાં ?
 બુદ્ધિ-શું પથ્થર ખુશીમાં હોય ! તમારી સર્વ શક્તિએ
 તેની સત્તાને ઢાંકી દીધી છે તેથી અહોરાત્ર ઉદા-
 સીમાંજ દિવસો નિર્ગમન કરે છે !

લક્ષ્મી-એમ ! જોયું નાં ? એ ભીખારીના શા ભાર છે કે
 મારાથી વધી જાય જે સાંભળ મારા લકતો કેવા
 ચમન ઉડાવે છે. ગાડી ઘોડા અને બાગબગીચામાં
 ફરવું તેમજ એશ આરામ વડે આનંદરસ કેવા
 લુટે છે ? જ્યાં માં. નિવાસ છે તેને ચિંતા તો
 જ ના પણ નહિ, ક્યાં દિવસ ઉગે છે અને ક્યાં
 આથમે છે તેની પણ તેને ખબર પડતી નથી
 હમેશાં આનંદ, આનંદ અને આનંદજ રહે છે.

બુદ્ધિ-નમરી વાત ખરી છે. બહેન તમરી શકિતના મદ વડે ઘણાએ મદાંધ બનેલા માણસો મારા જોવામાં આવે છે તેથી મારી ખુશાલીનો તો પારજ રહેતો નથી બહેન આજકાલ તમને તો દોઢ પરમેશ્વરની ઉપમા આપેલી છે નાં ?

લક્ષ્મી-હા. એમાં નવાઈ શું ! મારા પતી શ્રી વિષ્ણુ એ પગ મારેજ આધિન તો પછી ખીજના શા ભાર ! માફ ખીજું નામ શું છે ? તે તમે જાણો છો ?

બુદ્ધિ-ના.

લક્ષ્મી-અરેરે ! તમને ખબર નથી ? માફ ખીજું નામ માયા છે ?

બુદ્ધિ-હાં ! માયા !! માયા !!! આહાહાહા ! અરે ! એમાં તો મોટા મોટા દેવો, દાનવો. યોગી, જ્ઞાની પુરંધો પણપૂરેપૂરા ફસાયા છે તો પછી ખીજારી સરસ્વતીનું તે શું ગળું !

લક્ષ્મી-સાંભળ, સાંભળ એ સરસ્વતી એના મનને શું જાણતી હશે ? મેં તો આખા જગતને મોહ પમાડ્યું છે ! અને મારી જાળ સર્વ સ્થળે પાથરી દીધી છે તે એટલી તો વીશાળ છે કે એ સરસ્વતી તો સિંહ પાસે ઉંદરની પેઠેજ છે પણ શું કઈં કે તમે તો એની પક્ષમાં રહી સદાએ તેનીજ જય બોલો છો ત્યારે હવે જોયું કે ? મારી શકિતનું માપ મેં આજ તમને કરી બતાવ્યું ખરેખર પ્રભુ કરે તે સાફજ કરે છે કારણ તમે આજ મારે ત્યાં પધારી

મારું કાર્ય નજરે જોતાં તમને પૂર્ણ ખાત્રી થશે કે
બહેન લક્ષ્મીના વગર આ જગત શુન્યજ છે કેમકે
મારે માથે મારા સમર્થ સ્વામી ખીરાજે છે તો
પછી મારે કોની ખીક છે ?

બુદ્ધિ-અરાબર ! પણ બહેન આ સૃષ્ટિમાં જન્મ ધારણ કર-
વાનું કારણ શું હશે ?

લક્ષ્મી-ખાવા, પીવા અને એશ આરામ માટેજ !

બુદ્ધિ-બસ ! હવે તમારી લવારી બંધ કરો.

લક્ષ્મી-કેમ ! કેમ !! આ તું શું કહે છે ?

બુદ્ધિ-હા. હું સત્યજ કહું છું.

લક્ષ્મી-શું તારૂં કપાળ ! ઉધળતીના ઘરવાસ દુનિયામાં
કયાંય સાંભળ્યા છે એને તો એકનું ઘર માંડવું
અને ખીજનું છાંડવું એ કેટલા દિવસ ચાલે.

બુદ્ધિ-ના. ના. મને એવી સમજશો નહિ બહેન એ
તદ્દન તમારી ભૂલ છે. હું કાંઈ તમારા જેવી નથી.
પણ જ્યાં સત્ય, ધર્મ, નીતિ, આચાર, વિચાર,
વિનય, વિવેક અને સત્કર્મ હોય ત્યાંજ વધારે
રહેવા ઇચ્છું છું.

લક્ષ્મી-હેં ! ત્યારે મારામાં તમે શો અન્યાય દીઠો ?

બુદ્ધિ-પશુજનમાં સરખાં દીસે, લય, ભૂખ, નિદ્રા કામ;
અઢકો ધર્મ મનુષ્યમાં, ધર્મ હિન પશુ નામ.

અર્થ-પશુ અને માણસમાં લય (ખીક) ભૂખ, નિદ્રા
(ઉંઘ) ને કામ (વેપય) સરખાંજ છે પરંતુ માણસમાં ફક્ત

ધમ એજ વધારે છે. જેનામાં ધર્મ નથી તે પશુ સમાન છે. સાંભળો, ખડેન તમારી શક્તિના પ્રવાહ માં તથાના કેટલાએક અનર્થો ચાલુ છે. જુઓ, લક્ષ્મીની લાલચે પ્રાદ્ધણ્યે પ્રદ્ધત્વ ખોયું, ક્ષત્રિઓનું બળ ગયું, વૈશ્યોની દયા ગઈ અને શુદ્રો કાબ્યા ઉપરાંત કોરટો નામદાર સરકારે તમારા માટેજ ખાસ ખુલ્લી મુકી છે “જર, જમીન અને જોડ” એ ત્રણ કળ્યાનાં છોડ જ્યાં તમારો નિવાસ ત્યાં કુસંપ, કલેશ, ઇર્ષા, ગર્વ અને જડતા વિગેરે આસુરી સંપત્તિનોજ વાસ તેથી આસુરી સંપત્તિના જીવો તમારા ભક્ત હોય તેમાં નવાઈ શું! પણ દેવી જીવો કદીએ તમારી દરકાર કરનાર નથી કારણ તમારે માટે તો પરદેશ ખેડવા પડે છે, કાળાં ધોળાં કરી, ધર્મને ધક્કો મારી, ગૃહ જ્ઞાતિ, કુટુંબનો ત્યાગ કરી, દરીઆ ડોળી, અમૂલ્ય આત્માનો ભોગ આપી, નીચની ખુશામત કરી અનેકનાં ગળાં ઉપર છુરી ફેરવી ગરીબોનાં કાળજાં ખદખદાવી દેવાળાં પુકી, પગપર પગ ચડાવી પેટ ઉપર હાથ ફેરવનારને એકવાર નહિ પણ હજારવાર ધિકાર છે અને એ અનર્થને ઉશ્કેરનાર પાપી, અધમ અને દુષ્ટ કાળાં કર્મ કરાવનાર તુંજ છે માટે જ, અભાગણી અહીંથી દૂર ખસ! તારું મોઢું કાળું કર!

લક્ષ્મી—જા જા શંખણી જ્યાં ત્યાં કલેશ કરાવનાર તુંજ છે એમને હવે પુરી ખાત્રી થઈ.

ખુદી—હા એ તો જગતનો રિવાજ છે કે; પોતાની ભૂલ પોતાને કદી પણ માલુમ પડતી નથી માટે ચાલો આપણે

ઇશ્વરી પાસે જઇએ એટલે ત્યાં બન્નેની તુલના થશે કેમકે પ્રજ્ઞા સરસ્વતીના પીતા છે અને વિષ્ણુ તમારા પતી છે માટે ઇશ્વરી આપણી તકરારનો અંત આણશે એવી મારી ખાત્રી છે.

સર્ગ ૪ થો.

સરસ્વતીનો વિચાર.

સરસ્વતી-આહાહા ? શું લક્ષ્મીની બળ ! ઠીક છે. હા હા મને એક વાત યાદ આવી તે એજ કે મારા ભાઈ મહેશ્વરને આ વાત જણાવવાની જરૂર છે કેમકે તે ભોળા તથા કોપી છે અને મારા જવા પહેલાં જો તેને ખબર પડશે તો કયાંક ઉંધાતું ચતુ કરી નાખશે માટે ચાલ ત્યાં જઈ.

સ્થળ કૈલાસ.

મહેશ્વર-આવો બહેન પધારો આજ તો મારાં ધન્ય ભાગ્ય કે આપે મારા ઉપર દયા કરી ખબર લીધી.

સરસ્વતી-હા ભાઈ, હું તમને એક ખબર આપવા આવી છું.

મહેશ્વર-હેં ! તે શું ! કહો કહો જલદી કહો ! કેમ શું વિચારમાં પડ્યાં ?

સરસ્વતી-વિચાર તો કાંઈ નથી, પણ કહેતા જરા ખીક લાગે છે !

મહેશ્વર-કેમ ! એમાં ખીક શાની ! કહો કહો નિર્ભય કહો.

સરસ્વતી-પણ મને વચન આપો કે ગમે તે હશે છતાં હું
ક્રોધ નહિજ કરું કેમકે તમે કોપાયમાન થાઓ તો
હું મહાન આપત્તિમાં આવી જાઉં એવી આ વાત છે.

માહેશ્વર-અરે બહેન ! તમને દુઃખ એ મને પહેલું દુઃખ તેથી
જાઓ વચન આપું છું કે :—કોપાયમાન ન થતાં
યોગ્ય સલાહ આપીશ એ મારો નિશ્ચય છે લ્યો.

સરસ્વતી-જે જે લાઇ તમારાથી નહિ રહેવાય હો ! અને તમે
જે ક્રોધ દરશો તો પૃથ્વી પ્રલય થશે એ મને હજી
મોટી ધાસ્તી છે.

માહેશ્વર-નહિ, નહિ, બધી બીક છોડો હું તમોને જરૂર
સહાય કરીશ.

સરસ્વતી-પણ લાઇ આ વાત એવી છે કે;—“ ઘર પુટયે
ઘર જાય.”

માહેશ્વર-હેં ! શું કહો છો ? જલદી કહો હવે મારાથી ધીરજ
રાખી શકાતી નથી કારણ તમે જ્યારે એ વાતનો
આટલો બધો બદોબસ્ત કરો છો તેથી મહાન
મુદાની એ વાત હોવી જોઇએ માટે સત્વર જણાવો
(શંકરે આંખ ચડાવી).

સરસ્વતી-વીરા. એ વાત માટે તમે અધીરા થાઓ છો તો
હવે સાંભળો કેમકે તમારો સ્વભાવ તપ્યો જણાય
છે તો હવે શાન્ત થાઓ.

હું ભારતી ભારતની જનેતા કે જે ભારત વર્ષ
પૂર્ણ્ય ક્ષેત્ર કહેવાય છે અને જે ધર્મ કર્મનું વિશાળ
ક્ષેત્ર છે. જેમાં અવતાર લેવાને દેવો પણ આકાંક્ષા

રાખે છે, જે સદ્ગર્ભ અને સત્કર્મોથી તેજસ્વી પૂણ્ય
ભૂમી ઝળહળી રહી છે તેજ ભૂમી ભારતની આજે
દીન દશા !

માહેશ્વર-કેમ ? શાથી ?

સરસ્વતી-પેટી માયા (લક્ષ્મી)ની ચતુરાઈ ! દંભ રૂપી મોટી
બળ પાથરી અનેક જીવોને બળમાં ફસાવી (મોહ
પમાડી)ને અધોગતિએ પહોંચાડે છે.

માહેશ્વર-બહેન એમાં અફસોસ શાનો ? એતો સૃષ્ટિનું ચક્ર છે.
તેથી ઉદયાસ્ત થયાંજ કરે છે ! ઓહો ! વાનમાં
તો કાંઈજ નથી અને આટલી બધી ખીક શાની
રાખો છો ?

સરસ્વતી-ખીક તો કાંઈજ નથી પણ ખીતામહ બ્રહ્માએ જે
મર્યાદા સૃષ્ટિના આરંભ વખતે બાંધેલી છે તે ત્રુટે
છે માટે આપણે આપણું કાર્ય જો નહિ સંભા-
ળીએ તો સૃષ્ટિ કેમ ચાલશે ?

માહેશ્વર-ઈચ્છા, ક્રિયા, જ્ઞાન અને શક્તિ એ સૌ સૌનું કાર્ય
સૌ સમય સમયને અનુસરતું કરે જાય છે. માટે
બહેન હું સત્ય કહું છું કે તમે નિર્ભય થાઓ
કારણકે હવે હજી આવી રહી છે તેથી મને પણ
એજ વાતનો વિચાર થયાં કરતો હતો કેમકે એક
વસ્તુ ઉત્પન્ન થયા પછી અંત સુધી એવીને એવી
રહેતી નથી તેથી તેની કૃત્તિ, પ્રકૃત્તિ અને વિકૃત્તિ
એ પ્રમાણે કરવુંજ પડે છે એમ કહી સમાધીસ્થ
થયા. એટલામાં ઈશ્વરી આવે છે.

ઇશ્વરી-કહો બાઈ ભારતી ભારતની શી રિથિ છે ?
સરસ્વતી-માજી. અધોગતિ !

ઇશ્વરી-કેમ ? શા કારણથી ?

સરસ્વતી-પેલી મહમાતી, છકેલી, અલખેલી લક્ષ્મીનું રાજ્ય.

ઇશ્વરી-હેં ! શું કહો છો ? લક્ષ્મીને મદ ચડ્યો ?

સરસ્વતી-હા. માતાજી છવોક ફાલી પુલી ફરે છે !

ઇશ્વરી-ઠીક છે. કાંઈ નહિ સમય આવે સૌ સારું થઈ રહેશે.

સર્ગ ૫ મો.

બ્રહ્માનું ચિંતન અને દેવોનું ગ્તવન.

બ્રહ્મા-અરે ! આ દશે દીશાઓ સ્તબ્ધ અને ભયભિત કેમ
દીસે છે ? શું ધર્મ હજારો કે મર્યાદાની પાજ તુટી ?
દેવો-ત્રાહિ, ત્રાહિ શરણાગતમ્.

બ્રહ્મા-કલ્યાણમ્.

દેવો-કયાંથી ?

બ્રહ્મા-કેમ ?

દેવો-અમારી દુર્દશા એમ !

બ્રહ્મા-શાથી ?

દેવો-અમારા રાજા ઇંદ્રદેવના કાચદાનો ભંગ કરનારા
ભૂદેવોનો માયામાં મોહ ! અને કર્મ ભ્રષ્ટ.

બ્રહ્મા-અહાહાહા ! શાન્ત થાઓ, શાન્ત થાઓ, હું જદો-
 બસ્ત કડું છું કેમકે નક્કી ધર્મ હણાયો અને
 મર્યાદાની પાજ તુટી. અને એના ગુન્હેગાર શ્રી
 વિષ્ણુજ છે માટે તેને પુછું એમ કહી શ્રી વિષ્ણુનું
 ધ્યાન કરે છે.

વિષ્ણુ-દેવાધિદેવ, પીતામહ મને શા માટે યાદ કર્યો ?

બ્રહ્મા-જુઓને આ દેવસભા મારા પાસે પોકાર કરે છે !

વિષ્ણુ-મહારાજ ક્ષમા કરો આપનું કહેવું સત્ય છે કેમકે
 દુષ્ટો અને અધર્મીઓને સંહાર કરી ધર્મનું
 સંસ્થાપન કરવું એ મારું કામ છે પણ કોઈ વાત
 પ્રચારમાં કે પ્રસિદ્ધીમાં મુકવી હોય તો તે એક
 જણને કહેવાથી એકજ જણ જાણે અને મનમાનનું
 કામ થાય નહિ. પણ ઘણાજ સમુદાયો મોટો જથ્થો
 હોય ત્યાં એવી વાત જાહેર કરતાં પક્ષ માત્રમાં
 એટલે જલદી પ્રચાર થઈ પ્રસિદ્ધ થઈ જાય છે માટે
 મેં મારું કામ હાલમાં મારી માયાને સોંપેલું છે તે
 પોતાનું પરાક્રમ ચક્ષુથી જ્ઞાન્તિથી ભૂલ ખવરાવે
 છે. અને ભૂલો ન્યારે બહુજ વધી જશે ત્યારે
 મહાદેવ (શંકર) પ્રત્યય કરશે. અને આધુનિક ચાલતા
 સમયમાં શું થયું ને શું થશે ? એ સર્વ તે જાણે
 છે માટે ચાલો આપણે સર્વે ત્યાં જઈ ખુલાસો
 મેળવીએ.

૨૫૭ કૈલાસ.

શાન્તં પદ્માસનસ્થં શશિધર્મકુટં પશ્ચવક્રં ત્રિનેત્રં
શૂનં વજ્રંચલકું પરશુમયદં દક્ષિણાઙ્ગેવહન્તમ્
નાગં પાશચ્છવણં હમરુકસહિતં ચાકુઃશંવામભાગે
નાનાલંકારયુક્તં સ્ફુટિસ્ફુમણિનિભં પાર્વતીશંનમામિ ॥

દોહરો.

સર્વ દેવો-જય જય અડગ જગપતી, જય સુખ નિધિ સાક્ષાત્
જય જય જય જનની જનક, જય જય પ્રભુ પ્રખ્યાત
શ્વેતાશ્વર ઉપનિષદ્—અ. ૪ થો શ્લો. ૧૨.

જે દેવોની ઉત્પત્તિના તથા ઐશ્વર્યના કારણ
રૂપ, જગતના પાલક, અવિદ્યાનું હનન કરનારને
સર્વજ્ઞ છે તે ઉત્પન્ન થતા દુરણ્યગર્ભ પ્રતિ કૃપા-
દ્રષ્ટિથી જોતા હવા તે શ્રી મહેશ્વર અમારું દુઃખ
નિવારણ કરો.

માહેશ્વર-સમાધિમાંથી જાગૃત થાતાં દેવોનું સ્તવન સ્વિકારી
શાન્ત વચન આપી કહે છે. તમે સર્વે અત્રે કેમ
પધાર્યા છો ?

પદ્મા-મહારાજ પ્રણાલિકા તુટી અને ધર્મ હણાયો !
વિષ્ણુ-મહારાજ ધર્મનું રક્ષણ કરવું એ મારું કાર્ય છે
પણ તમે પ્રલય કરો પછી મારું કાર્ય કયાંથી થાય ?

માહેશ્વર-ઇશ્વરીને બોલાવો.

ઇશ્વરી-કહો મહારાજ શી આજ્ઞા ?

માહેશ્વર-આજ્ઞા શી ? આ જોતાં નથી ! દરેક દેવો અને
પ્રધાર્યા છે.

ઇશ્વરી-હા. તે શું છે ? એ તો માયા એનું કાર્ય કરે છે.

માહેશ્વર-શા માટે ?

ઇશ્વરી-અવાન્તરકલ્પ અને મહાકલ્પની વચ્ચે રહેલા ચાર
કલ્પ જેવા કે (નિત્ય, નૈમિત્તિક, પ્રાકૃતિક અને
આત્મતિક) માહેનો નૈમિત્તિક એટલે ! હાનો દિવસ
પૂરો થઈ રહેવા રૂપ જે કલ્પ તે આવી ચુક્યો છે.

માહેશ્વર-ત્યારે હવે કરવું શું ? અને આ દેવોને શો ઉત્તર ?

ઇશ્વરી-સા પરબ્રહ્મનું સ્તવન કરો કારણ જે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ
અને માહેશ્વર તો દેવના દેહધારી છે કેમકે ત્રણ
ગુણ (સત્વ, રજ, તમ)ના ત્રણ દેવો અધિષ્ઠાતૃ
હોઈ સંસાર ચક્ર ચલાવનાર પરબ્રહ્મના તે મદદગાર-
રૂપ છે અને દેહધારી છે તેથી શુદ્ધ પરબ્રહ્મ
સ્તુત્ય છે.

બુદ્ધિ અને લક્ષ્મીનું આગમન.

આવો બહેનો આવો ફક્ત તમારીજ ખામી
હતી તે હવે પુરી થઈ કહો શું વૃત્તાંત છે ?

બુદ્ધિ-માતૃશ્રી આ તમારી માયા અને તમે મહા માયા
એમાં કાંઈપણ ફેર કે કેમ ?

ઇશ્વરી-કેમ ?

બુદ્ધિ-ભારતી ભારતની જનેતા અમારી બહેન સરસ્વતીને
મુંઝાવ્યાં એમ !

ધંધરી-એ તમારી ભુલ છે!

બુદ્ધિ-શાથી ?

ધંધરી-બહેન દરેક કાર્ય કરે થાય પણ બળે થાય નહિ.

બુદ્ધિ-તે કળા કઇ ?

ધંધરી-સત્તાધારી સરસ્વતી, ને મોહ લક્ષ્મીની માયા;

કળા સર્વે મહામાયાના; ઉપનિષદ્ ગુણ ગાયા.

સમજ્યાં કે ? માટે ગર્વ છોડો અને પરબ્રહ્મમાં
ચિન્ત ચોડો.

સર્વે દેવ દેવીઓનું પરબ્રહ્મ સ્તવન.

પદ

જય જગ વંદ્ય જય, જય ભગવંત જય

જય પરબ્રહ્મ જય, જંગદીશ ધન્ય છો-જય૦

અખંડ, અવ્યક્ત, શુદ્ધ, ચિદ્વાન, નિત્ય મુક્ત;

અસંગ, અચિંત્ય, સત્ય, અતર્ક્ય, અનન્ય છો-જય૦

પ્રભુમિએ વારવાર, માની બહુ ઉપકાર;

કૃપાથી કરો ઉદ્ધાર, વરિષ્ઠ, વરેણ્ય છો-જય૦

શક્તિ છે અતિપ્રબળ, મતિ કરો નિર્માળ;

આપોપદ અવિચલ, સકલ શરણ્ય છો-જય૦

હોહરો

સુખદાતા અશરણ, હરકત હરણ હરેક;

શુભકરને પ્રભુ સર્વનું, અરજ સુણી આ એક

સર્ગ ૬ દો.

આકાશ ધ્વનિ જંતતસત્

સર્વ દેવો-પ્રહ્લતનયા શારદાની જે (વાણી તેજ પ્રહ્લ છે)

માહેશ્વર-ઈશ્વરી, અંતર્યામીની પ્રેરણાથી જુઓ હું પુનઃકાર્ય-
ક્રમની ગોઠવણ કરું છું સાંભળો.ઈશ્વરી-પ્રાણનાથ જેવી આજ્ઞા પણ બરાબર ન્યાય ઉતારજો
હો ! કારણ તમે ભોળા ત્યા રંગીલંગી છે તેથી
લહેરમાં ક્યાંક જેમ તેમ કરી દોતો.માહેશ્વર-નાના એમ નહિં થાય સાંભળો તમે મહામાયા છે
તેથી તમારી શક્તિને લીધે તમે દૈવાસુરી સંપત્તિના
જે જીવો હોય તેને કર્માનુસાર ઉચ નીચ કોટીમાં
જન્મ ધારણ કરવાની ગોઠવણ કરવાનું કાર્ય સ્વીકારો.

માયાને શ્રી વિષ્ણુ આજ્ઞા કરો.

વિષ્ણુ-માયા એ પ્રકૃતિનું સ્વરૂપ હોવાથી દરેક જીવને
કર્તવ્યકર્મમાં પ્રેરણા કરશે. સુભાષિત, લક્ષ્મી
સ્વભાવ પ્રમાણે.યત્રાભ્યાગતદાનમાન ચરણપ્રક્ષાલનં મોજનં
સત્સંવા પિતૃદેવાર્ચનવિધિઃ સત્યં ગર્વાં પાલનમ્ ।
ધાન્યાનામપિસંગ્રહો નકલહ શ્ચિતાનુરૂપામ્રિયા
દૃષ્ટા પ્રાદ્ઘ્ન હરિ વસામિકમલા તસ્મિન્પૃદ્ધે નિશ્ચલા ॥અર્થ-જેના ઘરમાં અભ્યાગત (અતિથિ) ને દાન, માન
અને ચરણનું પ્રક્ષાલન તથા ભોજન થાય છે, સત્પુરુષની સેવા
થયાં કરે છે, પિતૃ અને દેવતાઓનું અર્ચન થાય છે, સત્ય

રીતે વર્તાય છે, ગાયોનું પાલન થાય છે, ધાન્યનો સંગ્રહ કરાય છે, કોઈપણ વખત કલેશ થતો નથી, અને ચિ-તને અનુકૂળપણે ચાલનારી સ્ત્રી છે, તેના ઘરમાં તમારે નિશ્ચલ થઈને તમારા વચનો પ્રમાણે રહેવું એ મારી ભલામણ છે.

સરસ્વતીને બ્રહ્મા આજ્ઞા કરશે.

બ્રહ્મા-હે પુત્રી તમે પરાવિદ્યા છો. માટે દ્વિજપુત્રો કે જે ઋષિમુનિનાં સંતાનો છે. જે પૃથ્વીમાં ભૂદેવના પદને શોભાવનારા છે. જે ત્રણે વર્ણનો ઉદ્ધાર શ્રુતિ, સ્મૃતિ અને ધર્મશાસ્ત્રો વડેથી કરનારા મારા અશ રૂપે છે તેના હૃદયસ્થાનમાં સદાને માટે તમે નિવાસ કરો અને તેની આજ્ઞાનુસાર ચાલી તેને ઉત્તમોત્તમ સદાયરણ્યુક્ત મોક્ષ માર્ગના સાધનોને પ્રકાશમાં મુકવાને શક્તિવાન કરો.

બુદ્ધિ-પિતામહ મને શી આજ્ઞા.

બ્રહ્મા-તમોને ન્યાયનું કાર્ય સોંપવામાં આવે છે. તેથી તમે અધ્યક્ષ રહી સદા સરસ્વતીને સહાય કરતા રહેવું અને તમારા ઉપર આખા બ્રહ્માંડનો ભાર મુકવામાં આવે છે.

લક્ષ્મી-પિતામહ આપ મારા પિતા તુલ્ય છો જેથી આપને મારે જે શબ્દ જણાવવા ઠાંકક ઇચ્છા થઈ છે તે આજ્ઞા આપશો.

બ્રહ્મા-કહો શી ઇચ્છા છે ?

લક્ષ્મી-મને જે કાર્ય માટે મારા પતિએ આજ્ઞા કરી છે તે કબુલ કરી હું શીર ઉપર ચડાવું છું પરંતુ એક સ્થળ મને વર્જીત છે.

બ્રહ્મા-આહા ! એવું કયું સ્થળ ભય ભરેલું છે કે જેનાથી તમે કંપો છો ?

લક્ષ્મી-તે સ્થળ એજ કે જે ત્રણે દેવોનો વારસો ભોગવનાર ભૂદેવો.

બ્રહ્મા-હેં ! કેમ ? શા માટે ? તેણે તમારું શું બગાડ્યું છે ?

લક્ષ્મી-ગમે તે થાઓ, સૃષ્ટિનું મર્યાદાચક અવળ સવળ થાય ભલે આપ મારા પર કોપાયમાન થાઓ, અને મને જોઈએ તે શીક્ષા કરો પણ કદીએ મારા નિશ્ચયથી હું ડગનાર નથી.

બ્રહ્મા-અરે ! પણ તેનું કારણ શું ?

લક્ષ્મી-પિતામહ આપનો મારા ઉપર શુદ્ધ પ્રેમ જોઈ નિર્ભયપણે જણાવું છું કે:—એક વખત મને મારા પ્રિયપતિ શ્રી વિષ્ણુએ પુછ્યું કે હે દેવી તમે ઉચ્ચ નીચ ગૃહનિવાસ કરો છો. પણ મારા અંશાવતારી જે ભૂદેવ તેને કેમ તરફડાવો છો ? તેના ઉત્તરમાં મેં જણાવ્યું કે પ્રભુ તેનાં કારણો તો ઘણાંએ છે બુઓ સાંભળો-સુભાષિત-લક્ષ્મી સ્વભાવ.

પીતોઽગસ્ત્યેન તાતશ્ચરણતલહતો વલ્લ્લ્લમોઽન્યેન રોષા
દાવાલ્યાદ્વિપ્રવયૈઃ સ્વવદન વિવરે ધારિતાવૈરિણીમે ।
ગેહંમે હેદંન્તિ પ્રતિદિવસ મુમાકાન્તપૂજા ગિમિત્તં
તસ્મા તેવન્ના સદાહં દ્વિજકુલસદનં નાથનિત્ય ત્યજામિ ॥

(૧) આતાપી વાતાપી નામના અસુરો સમુદ્રને શરણે જવાથી અગસ્ત્ય ઋષિને સમુદ્ર પાસેથી પાછા માગવા જરૂર પડી અને સમુદ્રે તેને પાછા અહંકારથી ન સોંપતાં ક્રોધાવેશમાં ક્રુદ્ધ એક અંજલીમાં પાન કરી ગયા અને જ્યારે જીવ બહુજ અકળાયા ત્યારે પેશાબ માર્ગે સમુદ્રને બહાર કાઢ્યો તેથી દધીનો જે સમુદ્ર તેને ખારો કરી નાંખ્યો એ બળાપે કરી મારા પીતાના દુશ્મનો એ ભૂદેવોને ગણી તેનાથી સદા વિમુખ રહું છું.

(૨) પ્રભુ જે વખતે હું તમારા ચરણની સેવા કરતી હતી અને જે વખતે આપણે આનંદમાં હતાં તેવામાં ભૃગુરૂષિએ આવીને તમારા વૃક્ષઃસ્થળમાં પાટુ (લાત)નો પ્રહાર કર્યો તે છતાંએ તમે કહ્યું કે મારાં ધન્ય ભાગ્ય છે જે ભૂદેવનાં પૂજ્ય ચરણે મારા વૃક્ષઃસ્થળમાં નિવાસ કર્યો આહા ! તમને બહુ શ્રમ પડ્યો હશે ? એમ કહી તે ચરણ છાતીમાં દબાવી બે હાથે ગ્રહણ કરી નેત્ર સ્પર્શ કરી શીર ઉપર ધર્યું અને એક પણ શબ્દ ન બોલતાં બહુજ ખુશી થયા એ બળાપે કરી એ ભૂદેવોને મારા પતીના દુશ્મનો ગણીને સદા તેનાથી વિમુખ રહું છું.

(૩) મારા ભાઈ શંખદેવને પોતાની સેવામાં રાખી તેની પાસે ભીખ મંગાવે છે એ બળાપે કરી એ ભૂદેવને મારા ભાઈના દુશ્મનો ગણી સદા તેનાથી વિમુખ રહું છું.

(૪) પ્રાતઃકાળમાં નાહી ઘોઘ માંડે નિવાસસ્થાન જે કમળ છે તેને ગમે ત્યાંથી શોધી ભોળા રંગીભંગી, જંગલી

ભોગી, સ્મશાનવાસી, દીગંબર, દેવાધિદેવ મહાદેવને કમળ પુલ હરહર મહાદેવ કરી અર્પણ કરે છે એવા દેવિ ભૂદેવોના બળાપે કરી મારા પોતાના દુશ્મનો ગણી સદા તેનાથી વિમુખ રહું છું.

(૫) તમારી સરસ્વતી તો તેના ઘરને વિષે કલ્પવૃક્ષ અને કામધેનું રૂપે પૂજાય છે અને તેના ઇચ્છિત સંકલ્પો પૂરા પાડે છે તો પછી માફ ત્યાં શું કામ છે ? અને કદાચ જાઉં તો હું પ્રકૃતિ એટલે સ્વામીત્વ ધરાવનારી અને સરસ્વતી કૃતિ એટલે પુરૂષાર્થ પ્રયત્ન કરાવનારી હોવાથી અણુબળાવ થાય એથી મારે અને એને કદીએ બનેજ નહિ તેથી સોક્યનું સાલ થાય માટે એ બળાપે કરી ભૂદેવોને મારા પોતાના દુશ્મનો ગણી સદાએ તેનાથી વિમુખ રહું છું.

ઉપર પ્રમાણે કારણોને લઈ એ એક સ્થાન સદાને માટે ત્યાગ કરવા ઇચ્છું છું બીજો મને કશો પણ વાંધો નથી.

બ્રહ્મા-નહિ, નહિ, તમારી ભુલ થાય છે.

લક્ષ્મી-પિતામહ ભુલના તો તમેજ ભોગી છો હું નથી.

બ્રહ્મા-તમે ત્રિગુણાલંકૃત છો એટલે ઠેકઠે રમનારાં હોવાથી તમારી ભૂલ હોયજ શાની ? ગાડીના ચક્કરની જેમ ફરવું. કોઈને હસાવનારાં, કોઈને આતુર બનાવનારાં અને કોઈને રડાવનારાં તેમ લાડમાં ઉછરેલાં માટે શું બળર પડે !

લક્ષ્મી-તે તમારી સરસ્વતીને પણ લાડલાડાવેને કોણ
ના પાડે છે !

બ્રહ્મા-વાહ ! પ્રશ્ન તો સારા કરો છો સરસ્વતી તમારા
જેમ લાડ કરે તો સૃષ્ટિનો પ્રવાહ કેમ થઈ રહે ?
એને તો ખીચારીને અહોરાત્ર તર્કનું મથન કરવું
પડે છે. જો એમ ન કરે તો તમે કળખામાં રહો
શાનાં ! ન્યારે મારી સન્મુખ છુટે મહોડે બકો છે
તો એ શું ગણતરીમાં છે ?

લક્ષ્મી-બસ ! બસ ! એજ મારે પણ તમારે મોઢે કહિવ-
રાવવું હતું.

બ્રહ્મા-અહાહા ! શી ચતુરાઈ મને પણ ભુલાવ્યો !

લક્ષ્મી-હા. એમાં શું ! “દયાળુ પ્રેમ એજ બંધન છે.”

બ્રહ્મા-ઠીક લ્યો. હવે હું કહું તે સાંભળો. જાઓ તમારા
સ્વામીનાથની આજ્ઞા મેળવો અને તે કહે તેમ કરો.

લક્ષ્મી-જેવી આજ્ઞા. વિષ્ણુ પ્રત્યે.

સર્ગ ૭ મો.

અસુરારી દેવ આપને પ્રણામ,

વિષ્ણુ-કલ્યાણમ્.

લક્ષ્મી-આપે મને જે આજ્ઞા દર્શાવી તે શીરોધાર્ય પરંતુ
એક સ્થળ વર્ણત કરવાની મને આજ્ઞા આપશો
એવી પ્રાર્થના છે

વિષ્ણુ-કેમ ? કયુ ?

લક્ષ્મી-ભારતીના સકલ ભૂદેવો.

વિષ્ણુ-અરે ! એ શું બોલ્યાં ? એને કેમ તબય ?

લક્ષ્મી-નાથ. મારો તિરસ્કાર કરનારા માટે.

વિષ્ણુ-ના. ના. એમ કદીએ થાયજ નહિ.

લક્ષ્મી-કારણ ?

વિષ્ણુ-કારણ એ કે તે કોણ છે ?

લક્ષ્મી-સર્વ તરફથી મારા પ્રત્યે કુરુદૃષ્ટિ રાખનારા.

વિષ્ણુ-ગમે તેમ વર્તનારા હોય પણ વેદશાસ્ત્ર તરફથી તો તેઓને “વિષ્ણુ સ્વરૂપી બ્રાહ્મણાય” કહેલા છે અર્થાત્ માર્ગજ રૂપ છે તેથી એનો દ્વેષ કરતાં પ્રથમ મારોજ દ્વેષ લાગુ પડશે.

લક્ષ્મી-અરરર ! મહા પાપ ! પ્રભુ આ શું કહેા છો ? આ શું બોલ્યા ?

વિષ્ણુ-શું બોલ્યા શું ? “બ્રહ્મવાક્ય જનાર્જન” જે કહેવાય છે એ શબ્દને માથે હુરતાલ લગાવવાની છે કે શું ? જાઓ. જાઓ. કદીએ નહિં બને !

લક્ષ્મી-મહારાજ ત્યારે મારે શું કરવું ?

વિષ્ણુ-જાઓ તેને શરણે જઈ પગમાં પડો તોજ તમારું અહિં કામ છે નહિતો આજથી તમારે ને અમારે છુટા છેડા.

લક્ષ્મી—હ ! હ ! ક્ષમા કરો અને કૃપા કરીને ભૂદેવનો ભરમ (ગુપ્તસેદ) સવે પ્રકાશ કરો. શા માટે તમે આટલું બધું અંહુપદ ધરો છો ?

વિષ્ણુ—અરે ! તેની તમને હજી ખબર નથી ? સાંભળો ત્યારે—

કાન્ડવ્રયાત્મકે વેદે પ્રોદ્ધતે સ્યાદ્વિજોદ્ધતિઃ ।

તદ્રક્ષણે રાક્ષિતંસ્યાત્સકલં જગતી તલમ્ ॥ વિદ્યારણ્ય ॥

અથ—કર્મ, ઉપાસનાને જ્ઞાન આ ત્રણ કાળવાળા વેદનો ઉદ્ધાર થવાથી બ્રાહ્મણોનો ઉદ્ધાર થાય છે અને બ્રાહ્મણોનો ઉદ્ધાર થવાથી આખી પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર થાય છે કારણકે વર્ણાશ્રમ ધર્મનું ચથાથ પરિપાલન કરવું કરાવવું બ્રાહ્મણોનેજ આધિન છે—મનુ લખે છે કે:—

(૧) બ્રાહ્મણ અંગેમાં ઉત્તમ ગણાતા ॥ બ્રાહ્મણોસ્ય મુલ્ક માસીત્ ॥ મારા મુખમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, ક્ષત્રિ, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ બધા કરતાં પહેલો જન્મે છે, વેદને મુખ પાઠે રાખે છે. તથા ધર્મનો ઉપદેશ કરે છે. તેથી બ્રાહ્મણ આ સર્વ સૃષ્ટિનો પ્રભુ (શાસન કર્તા) ગણાય છે.

(૨) સ્વયંભૂ એવા બ્રહ્માએ તપ કરીને દેવોને હવ્ય તથા પિતૃઓને કવ્ય પહોંચાડવા માટે તથા આ સર્વ જગતનું રક્ષણ કરવા માટે આરંભમાં પોતાના મુખરૂપે બ્રાહ્મણોને ઉત્પન્ન કર્યા છે.

(૩) દેવતાઓ જેના મુખમાંથી હવ્યોનું લક્ષણ કરે છે અને પિતૃઓ જેના મુખથી કવ્યોનું લક્ષણ કરે છે તેના કિસ્તાં કહું પ્રાણી અધિક હોઈ શકે ?

(૪) સ્થાવર અને જંગમ પ્રાણીઓમાં આહાર, નિદ્રા આદિ કરનારા પ્રાણીઓ શ્રેષ્ઠ છે. બુદ્ધિમાન પ્રાણીઓમાં મનુષ્યો શ્રેષ્ઠ છે ને મનુષ્યોમાં બ્રાહ્મણો શ્રેષ્ઠ છે.

(૫) બ્રાહ્મણોમાં વિદ્વાનો શ્રેષ્ઠ છે, વિદ્વાનોમાં વેદ તથા શાસ્ત્રોક્ત કર્મ બાળુનારા શ્રેષ્ઠ છે વેદ તથા શાસ્ત્રોક્ત કર્મ બાળુનારાઓમાં વેદ તથા શાસ્ત્રોક્ત કર્મ કરનારા શ્રેષ્ઠ છે, અને વેદ તથા શાસ્ત્રોક્ત કર્મ કરનારાઓમાં પરબ્રહ્મના સ્વરૂપને બાળુનારા શ્રેષ્ઠ છે.

(૬) ત્રણે લોકમાં બ્રાહ્મણોને ખીજો કોઈપણ પૂજા કરવા યોગ્ય નથી પરંતુ બ્રાહ્મણોએ પોતપોતામાં તપ અને વિદ્યાથી જે અધિક હોય તેની પરસ્પર પૂજા કરવી આ જગતમાં બ્રહ્મવેત્તા મનુષ્યના કરતાં ખીજું કોઈ પ્રાણી શ્રેષ્ઠ નથી.

(૭) બ્રાહ્મણની ઉત્પત્તિજ ધર્મની સનાતન મૂર્તિ ગણાય છે તે ધર્માચરણ કરવા માટે ઉત્પન્ન થયો છે અને તે મોક્ષ મેળવવાને પણ સમર્થ થઈ શકે છે.

(૮) બ્રાહ્મણ ધર્મના ભંડારની રક્ષા કરવા માટે જન્મથીજ પૃથ્વીનો અધિપતિ થઈને જન્મે છે અને સર્વ પ્રાણીઓનો તે પ્રભુ છે.

(૯) ત્રણે લોકમાં જે કાંઈ દ્રવ્ય છે તે સર્વ બ્રાહ્મણુ-હુંજ છે અને બ્રાહ્મણ પરમાત્માના મૂખમાંથી ઉત્પન્ન થવાથી તથા સર્વના કરતાં શ્રેષ્ઠ હોવાથી સર્વ દ્રવ્ય અહણુ કરવાને યોગ્ય છે.

(૧૦) બ્રાહ્મણ પોતાના અન્નનુંજ લોજન કરે છે પોતાનાં વસ્ત્રોનેજ પેહેરે ઓઢે છે, તથા પોતાના દ્રવ્યનુંજ દાન કરે

છે અને ક્ષત્રિય આદિ ખીણ બતિઓ પ્રાદ્ધાણની દયાથી તે તે દ્રવ્યનો ઉપભોગ કરે છે.

(૧૧) પ્રાદ્ધાણ જન્મથીજ દેવતાઓનું પણ દૈવત છે, અને તેનો ઉપદેશ વેદ મૂલક હોવાથી તે લોકોમાં પ્રમાણ ગણાય છે.

(૧૨) પ્રાદ્ધાણ એ નિર્મળ જંગમ તીથ છે કારણકે તેમનાં વાક્ય રૂપી જળથી મલીન જનો શુદ્ધ થાય છે.

(૧૩) પ્રાદ્ધાણના દર્શનથી પાપના ઢગલાઓ સત્વર નાશ પામે છે અને પગે લાગવાથી કલ્યાણ પ્રાપ્ત થાય છે તેમજ તેનું પૂજન કરવાથી ઈશ્વરપદને પમાય છે.

(૧૪) હે વિપ્રો તમે ધર્મસાગરના સેતુરૂપ છો, પ્રદ્ધા-કર્મના કારણ રૂપ છો, મનુષ્ય શરિર ધારી લોક પાળો અને શ્રી વિષ્ણુના અંશભૂત છો.

(૧૫) પૃથ્વીને વિષે જેટલાં તીર્થ છે તે સઘળાંનો સમુદ્રને વિષે સમાવેશ થાય છે, અને સમુદ્રમાં જેટલાં તીર્થ છે તે સઘળાં પ્રાદ્ધાણના જન્મણા પગના અંગોડાને વિષે સ્થાન કરીને રહ્યાં છે તેથીજ પ્રાદ્ધાણને ભૂદેવનું પદ આપવામાં આવેલ છે કે જેને શ્રી વિષ્ણુ ભગવાન પણ નમે છે અને પૂજે છે તેથી પ્રાદ્ધાણજ આ પૃથ્વીમાં શ્રેષ્ઠ છે.

(૧૬) પ્રાદ્ધાણ રૂપી વહાણને ધન્ય છે ! કારણકે સંસાર રૂપ સમુદ્રમાં તેની ઉલટીજ રીતી છે તેની નીચે રહેવાવાળા સર્વ તરે છે અને ઉપર રહેવાવાળા સર્વ ખુડે છે અર્થાત જે

નમ્ર રહેતો નથી તે નરકમાં પડે છે અને જે નમ્ર રહે છે તેજ તરે છે.

(૧૭) જે ઘરમાં બ્રાહ્મણના પગ ધોવાના જળથી કાઢવ ન થયો હોય, વેદશાસ્ત્રના શબ્દની ગર્જના ન થઈ હોય, તથા સ્વાહા (અગ્નિને સંતોષવા) તથા સ્વધા (પિતૃઓને સંતોષવા) થી રહિત જે ઘર હોય તે ચોખ્ખું સમસાનજ બાણુવું.

(૧૮) જગત્ આખું દેવતાઓને આધિન છે એટલે દેવની માનતા કરે છે તથા પૂજે છે. જેથી મન સંકલ્પ સિધ્ધ થાય છે તે દેવો ઇચ્છિત ફળને આપવાવાળા છતાં મંત્રનેજ આધિન રહેલા છે કેમકે મંત્રથી પ્રતિષ્ઠા કર્યા વગર પૂજન કરવામાં આવતું નથી તેમ તેનું પૂજન પણ મંત્ર વડે કરીને વિધિથી કરે તોજ તે દેવ પ્રસન્ન થઈ પૂજને સ્વિકારે છે તેથી તેને પ્રસન્ન કરવા મંત્રોની જરૂર પડે છે અને તેવા પવિત્ર શક્તિવાળા વેદમંત્રો તો બ્રાહ્મણનેજ આધિન છે કેમકે શ્રી પરમાત્માએ મંત્રોના અધિકારી બ્રાહ્મણોનેજ નીમ્યા છે તેથી બ્રાહ્મણ સિવાય કોઈપણ વર્ણથી મંત્રોનો વિનિયોગ થઈ શકે નહિ માટેજ તે મંત્રો બ્રાહ્મણને આધિન હોવાથી તે સાક્ષાત્ દેવ તુલ્યજ છે.

(૧૯) આપત્ રૂપી અત્યંત ગાઢા અંધકારના હબરો સૂર્યરૂપ મનવાંચ્છિત ફળને આપનાર એવા કામધેનું રૂપ અને સઘળાં તીર્થના પાણી સરખી પવિત્ર જેની મૂર્તિ છે એવા બ્રાહ્મણના ચર્ણનીરજ સદા સર્વદા માફ રક્ષણ કરે.

તેમજ શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે કે-
જંગમાજંગમપ્રાણીષુ શિવબ્રહ્મવિષ્ણવાન્તેષુ બ્રાહ્મણાઞ્ચેષ્ટાઃ

બ્રાહ્મણોની સત્તા.

અવિદ્વાંશ્ચૈવવિદ્વાંશ્ચ બ્રાહ્મણો દૈવતં મહત્ ।
પ્રણીતશ્ચા પ્રણીતશ્ચ યથાગ્નિર્દૈવતં મહત્ ॥૩૧૭॥

અર્થ-મૂર્ખ હોય કે વિદ્વાન હોય પણ બ્રાહ્મણનું દૈવત મોટું છે, જેમ અગ્નિ વેદમંત્રથી પ્રગટ કરેલો હોય કે ન હોય તોપણ તે બાળી નાખવાને સમર્થ છે એવું બ્રાહ્મણનું દૈવત બાળવું. (મનુ અં ૬ મો).

(૧) કાળે કે અકાળે સંધ્યા કરવામાં જે તત્પર રહે છે એવા વિદ્વાન કે મૂર્ખ હોય તોપણ બ્રાહ્મણ એજ માફ શરિર છે અર્થાત માફજ રૂપ છે.

(૨) હે ભારત ! ગુણીકા સાથે પ્રીત બાંધી દ્રવ્ય નાશ થયા પછી તેજ ગુણીકા તેનો દ્વેષ કરે છે. તેમજ વૈદ્ય દવા કરતો હોય છતાં જો માણસ મરી જાય તો તેનાં સંબંધીઓ વૈદ્યનો દ્વેષ કરે છે પણ જેનું દ્રવ્ય નાશ થવાનું છે અને મરણ નજીકમાંજ આવ્યું હોય તેવા માણસો બ્રાહ્મણનો દ્વેષ કરે છે.

(૩) સગાંનો દ્વેષ કરવાથી મૃત્યુ થાય છે, પારકાનો દ્વેષ કરવાથી ધનનો ક્ષય થાય છે રાજાનો દ્વેષ કરવાથી

સંપત્તિનો નાશ થાય છે પણ બ્રાહ્મણનો દ્વેષ કરવાથી આખા કુળનો નાશ થાય છે.

(૪) જ્ઞાનીએ વિષ ખાવું નહિ, સર્પ સાથે રમત કરવી નહિ, ઉદ્યોગી માણસની નીંદા કરવી નહિ અને બ્રાહ્મણનો દ્વેષ કરવો નહિ.

(૫) વિષને વિષ કહેવામાં આવતું નથી પણ બ્રાહ્મણની આંખનું ઝેર વધથી પણ વધારે છે, કારણકે વિષ તો એક એકને હણે છે. પણ બ્રાહ્મણનું શ્રાપ રૂપી ઝેર છોકરાંનાં છોકરાં ને તેનાં પણ છોકરાંને હણી નાંખવા સમર્થ છે.

(૬) બ્રાહ્મણનું શસ્ત્ર (હથિઆર) શોક છે અને રાજાનું શસ્ત્ર હાથ છે પરંતુ રાજા તો હાથે કરીને એક એકને હણે છે પણ બ્રાહ્મણો શોક રૂપી હથિઆરથી આખા કુળનો નાશ કરે છે.

(૭) બ્રાહ્મણનું શસ્ત્ર શ્રાપ છે, અને શ્રી વિષ્ણુનું શસ્ત્ર સુદર્શન ચક્ર જે સર્વને હણવા શક્તિવાળું છે તેનાથી મોટું શસ્ત્ર કોઈપણ નથી તેના કરતાં બ્રાહ્મણોનું શોક રૂપી હથિઆર વધારે ભયંકર છે. માટે બ્રાહ્મણોને કોપાવવા નહિ.

(૮) પ્રથમ શરૂઆતમાં વેદ ઉત્પન્ન થયા છે અને પાછળથી ધનુષ્ય વિગેરે હથિઆર ઉત્પન્ન થયા છે તેથી બ્રહ્માના વેદરૂપ હથિયાર ધારણ કરનાર વધારે બળવાન ગણાય છે.

(૯) બ્રાહ્મણ, અગ્નિ, ગુરૂ, ગાય, કુવારીકન્યા, બાળક અને દેવ એટલાં જણને કદીપણ પગથી સ્પર્શ કરવો નહિ.

(૧૦) વનમાં અગ્નિ લાગવાથી સમુળાં વનનો નાશ કરે છે પણ મૂળીઆં જમીનમાં રહી જવાથી ફરી ઉગી નીકળે છે અને ઝાડ પાછું પોતાના મુળ સ્વરૂપમાં આવે છે પણ બ્રાહ્મણનો શ્રાપ રૂપી હરકત કરનારો અગ્નિ સમુળ એટલે મૂળ સહિત બધું બાળી નાંખે છે એટલે સંતત્તિ સંપત્તિ નાશ પામી જાય છે.

(૧૧) કોઈએ દેવતાનું, ગાયોનું અને બ્રાહ્મણોનું ઉપરી-પણું ઇચ્છવું નહિ. કારણકે તેનું સ્વામીત્વ મહા અનર્થકારી છે અને આખા કુળનો નાશ કરનારું છે.

(૧૨) હુમેશાં દેવની, ગાયની અને બ્રાહ્મણોની સેવા, પૂજા તથા ભજન કરવાની ઇચ્છા કરવી કારણકે કોનામાં કેવું ઇશ્વરી તેજ રહેલું છે તે આપણે જાણતા નથી.

(૧૩) બ્રાહ્મણ, ગાય, સ્ત્રી અને બાળક એઓનું સંરક્ષણ થવા સારૂ જે કોઈપણ પોતાનો દેહ ત્યાગ કરે છે અને તે પણ કાંઈ ઇનામ અગર બદલાની ઇચ્છા ન રાખતાં બહાર કરે અથવા મદદ કરતાં મૃત્યુ થાય તો તેને સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે.

(૧૪) શમશાનમાં પણ તેજસ્વિ અગ્નિ અપવિત્ર થતો નથી અને હવનમાં જ્યારે તેની ઉપર ઘી નાંખે ત્યારે તેજ અગ્નિનો પાછો પણ ઘણા તેજથી ભડકે થાય છે તેજ પ્રમાણે બ્રાહ્મણો ગમે તેવા હલકા ધંધામાં લાગેલા હોય તોપણ તેઓ

સદા પૂજ્ય છે એવું બ્રાહ્મણોમાં પરમ દેવતા છે.

(૧૫) મંત્રે, તિર્થે, દ્વિજે, દેવે, દેવજ્ઞ મેષજે ગુરૌ ।

યાદશી ભાવના કુર્યા, સિદ્ધિર્ભવતિ તાદશો ॥

અર્થ—મંત્રમાં, તીર્થમાં, બ્રાહ્મણમાં દેવમાં, જ્યોતિષમાં, ઔષધમાં અને ગુરૂમાં જેવી ભાવના રાખે તેવીજ સિદ્ધિ થાય છે. (કૃણ મળે છે).

સર્ગ ૮ મો.

બ્રાહ્મણનું સ્વરૂપ.

(૧) જે ઋષિઓની પેઠે વેદાધ્યાયી, બ્રહ્મચારી, તથા સર્વ ધર્મજ્ઞ હોય તેને દેવતાઓ બ્રાહ્મણ કહે છે.

(૨) જેઓએ ઐહિક વાસનાનો, પાપનો અને ચમ ચક્ષુના અંતરાયનો ત્યાગ કીધો છે અને જેમની વાસનાઓ વિમુક્ત થઈ છે તેજ બ્રાહ્મણ છે.

(૩) હે ગાર્ગિ ! જે મનુષ્ય આ અવિનાશી પરમેશ્વરને ન બાણતાં આ લોકથી જતો રહે છે તે કપાપાત્ર અતિદીન છે અને—શ્રુતિ—

ય ઇતદક્ષરં ગાર્ગિ વિદિત્વા સ્માલ્લોકાત્ પ્રતિ સ બ્રાહ્મણઃ
જે આ અવિનાશી પરમેશ્વરને બાણીને આ લોકમાંથી બચ
છે તેજ બ્રાહ્મણ છે.

(૪) અગ્નિ હોત્ર પરાયણ. ઇન્દ્રિયનિગ્રહ કરનાર, સંતોષી

પવિત્ર તપસ્વિ અને દાન, અધ્યયનમાં શીલવાગાને દેવતાઓ પ્રાદ્ધાણ કહે છે.

(૫) ગમે તેવા વસ્ત્રથી શરીરને ઢાંકનાર, ગમે તેવા અન્નથી પ્રાણને સંતોષ કરનાર, અને ગમે ત્યાં શયન કરનાર અર્થાત જેને રાગ દ્વેષ નથી તેને દેવતાઓ પ્રાદ્ધાણ કહે છે.

(૬) જેને નારાયણમાં ભક્તિ અને જેનામાં ઉપર કહેલા સદ્ગુણો છે એવો પુરુષ આ લોકમાં અતિશે દુર્લભ છે એમાં કદીએ સંશય નથી જે સર્વ સુખદુઃખાદિકને સહન કરનાર ધૈર્યતાવાળો, દુષ્ટસંગથી રહિત, સર્વ પ્રાણી ઉપર મૈત્રિ-ભાવવાળો હોય તેને દેવતાઓ પ્રાદ્ધાણ કહે છે.

(૭) જેને સર્પથી ભય તેવોજ ધનથી ભય રહે છે અને જેને મરણથી ભય તેવોજ સન્માનથી ભય રહે છે. તથા જેવી માંસમાં દુષ્ટતા તેવીજ પરસ્ત્રીમાં દેખે છે તેને દેવતાઓ પ્રાદ્ધાણ કહે છે,

(૮) સત્ય, દમ, તપ, દાન, અહિંસા અને ઇન્દ્રિયનિગ્રહ દેખાય છે તથા જેનામાં કામ, ક્રોધ, અનૃતપણું (જુઠાઈ) દ્વેષ, લોભ મોહ અને મદાદિ નથી તેને દેવતાઓ પ્રાદ્ધાણ કહે છે.

(૯) પ્રાદ્ધાણ હોય અને તેમાં સદાચરણ ન હોય તો તેને શૂદ્ર સમાન જાણવો તેમજ જેનામાં દયા, પવિત્રતા, સત્યતા અને અગ્નિહોમ તથા વેદાધ્યયન કે કર્મ નથી તે નામધારી પ્રાદ્ધાણ છે.

(૧૦) સાચિત્રીમાત્રસારોઽપિ વરં વિપ્રઃ સુચન્નિતઃ ।
નાયન્નિતાસ્ત્રિવેદોઽપિ સર્વાશી સર્વવિક્રયો ॥ ૧૧૮

મનુઃ અ. ૨.

અર્થ—પ્રાદ્ધણ માત્ર ગાયત્રીજ બાણુતો હોય તોપણ તે જો શાસ્ત્રમાં કહેલા નિયમ પ્રમાણે મનને વશમાં રાખીને રહેતો હોય તો તે ઘણો શ્રેષ્ઠ ગણાય છે પણ ત્રણ વેદ ભણ્યા છતાં જો શાસ્ત્રમાં કહેલા નિયમ પ્રમાણે વર્તતો નહિ હોય, શાસ્ત્રમાં નિષેધ કરેલી સર્વ વસ્તુ (દાડૂ માંસ) ખાતો હોય તથા જો વસ્તુ વહેંચવાનો શાસ્ત્રમાં નિષેધ કરેલો છે તેવી સર્વ વસ્તુઓ (લાખ, દુધ, મીઠું વીગેરે) વેચતો હોય તે ઉત્તમ ગણાતો નથી કેટલાએક પ્રાદ્ધણો સારા વિદ્વાનો તથા વેદવેત્તા હોવા છતાં પણ ગમે તેના હુથનું સંઘેલું જમે છે ગમે ત્યાં ખાઈ લે છે તથા અમુક પદાર્થ ખાવા માટે શાસ્ત્રમાં નિષેધ કર્યો છે એમ બાણુવા છતાં પણ તેવા પદાર્થો ખાતા ડરતા નથી તેવા સર્વલક્ષી વિદ્વાનોના કરતાં તો માત્ર ગાયત્રીમંત્રજ બાણુનારો પરંતુ ખાવા પીવામાં નિયમિત રહેનારો મૂર્ખપ્રાદ્ધણ પણ ઉત્તમ ગણાય છે. આ વાતમાં એમ સૂચવ્યું છે કે જેમ અને તેમ પ્રત્યેક દિનેએ ખાવાપીવામાં બહુજ સંભાળ રાખવી

॥ સાચિત્ર્યાસ્તુ પરં નાસ્તિ ॥

મનુઃ અ. ૨ જો શ્લોક ૮૩-૮૭.

પ્રાદ્ધણ ગાયત્રીનો જપ કરવાથીજ મુક્તિ પામે છે એમાં સંદેહ નથી. આટલા માટે ત્રણ લોકમાં પૂજવા લાયક

બ્રાહ્મણોનું અપમાન કરવું નહિ અને તેઓની દાન, માન અને અર્ચન વડે શ્રદ્ધાયુક્ત થઈ પૂજા કરવી.

જેમ મને દેવો તરફથી શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા અ. ૪ શ્લોક ૭-૮.

યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ।

અભ્યુત્થાનમધર્મસ્ય તદાત્માનં સૃજામ્યહમ્ ॥ ૭ ॥

પરિત્રાણાય સાધૂનાં વિનાશાય ચ દુષ્કૃતાંમ્ ।

ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સંભવામિ યુગે યુગે ॥ ૮ ॥

હે ભારત ! જ્યારે જ્યારે નિશ્ચય ધર્મની હાનિ થાય છે ને અધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે ત્યારે ત્યારે હું શરીરને ઉપજાવું છું-૭.

સત્પુરુષોનું સારી રીતે રક્ષણ કરવા માટે તથા પાપી-ઓનો નાશ કરવા માટે અને ધર્મનું સંસ્થાપન કરવા માટે હું યુગ યુગને વિષે અવતાર ધરું છું એ પ્રમાણે અવતારો લઈને મારે ધર્મનું રક્ષણ કરવું પડે છે. તેવીજ રીતે બ્રાહ્મણો દુષ્ટ અધર્મનો નાશ કરી ધર્મનું સંસ્થાપન કરવા મારા અંશાવતાર રૂપ છે જ્યારે દ્વિજને ત્યાં પુત્ર જન્મ થાય છે ત્યારે દેવતાઓ ખુશી થાય છે અને હુંદુલીના મંગળનાદ કરે છે કારણકે બ્રાહ્મણનો અવતાર તે ધર્મ સ્થાપનાર્થેજ છે. તેથી શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા અ. ૧૭ મો.

ૐ તત્સદિતિ નિર્દેશો બ્રહ્મણસ્ત્રિવિધઃ સ્મૃતઃ ।

બ્રાહ્મણાસ્તેન વેદાશ્ચ યજ્ઞાશ્ચ વિહિતાઃ પુરા ॥ ૨૩ ॥

“૩૦” “તત્” “સત્” એ ત્રણ પ્રકારનું નામ
 બ્રહ્મનું કહેલું છે અને તેવડે પૂર્વે (સૃષ્ટિના આદિ કાળમાં)
 બ્રહ્માએ બ્રાહ્મણો-વેદો તથા યજ્ઞો સરળતા છે એટલે બ્રાહ્મણો
 વેદો ભણી તે વડે “યજ્ઞો વૈ વિષ્ણુ” એ પ્રમાણે માંડે
 યજ્ઞન કરે છે અને દરેક કર્મ મનેજ અર્પણ કરે છે એટલે
 મારા નિમિત્તેજ કર્મ કરનારા છે તથા-

॥યાવર્તાર્ધે દેવતાસ્તાઃ સર્વાવેદવિદિ બ્રાહ્મણે વસન્તિતી॥
 એ શ્રુતિ અનુસાર સર્વ દેવોનું નિવાસ સ્થાન ભૂદેવોજ છે
 અને એ દેવો મંત્રાધિન હોવાથી વેદ મંત્રો વડે કરીને સર્વ
 દેવો અને પિતૃઓને હવ્યકવ્ય પહોંચાડનારા પણ બ્રાહ્મણોજ
 છે માટે વિરાટ વર્ણનમાં પણ ભૂદેવોને અગ્રપદ આપી
 “બ્રાહ્મણો મુજ્જમાસીત્” માંડે મુખ એટલે બ્રાહ્મણના હા-
 થમાં કે મોંમાં જે જાય તે મનેજ પહોંચે છે એમ
 ખતાવી મેં શોભાવ્યા છે તેથી “અગ્રે અગ્રે વિષ્ણુ”
 એટલે પ્રથમ પૂજા તથા સ્થાવર જંગમ મિલકતના તેજ
 માલીક છે કહેતાં અધિકારી છે તેથી દરેક શુભાશુભ કાર્યમાં
 પણ તે મૂર્ખ કે વિદ્વાન હોય તોપણ તેનું પહેલું પૂજન
 થાય છે એવા જંગમ તીર્થરૂપ પુણ્ય ક્ષણપદ ભૂદેવોને મારી
 નજરથી એક નિમિષ પણ હું દૂર કરી શકતો નથી તો
 તમારાથી કેમજ થાય ?

લક્ષ્મી-પ્રભુ ત્યારે મારી પ્રતિજ્ઞાનો શું ભંગ થશે ?

વિષ્ણુ-ના.

લક્ષ્મી-ત્યારે તો ઠીક. કહો! કહો! કેવી રીતે ?

વિષ્ણુ-બ્રાહ્મણના જે ભાગ છે. એક વદનારો અને ખીજો વર્તનારો.

લક્ષ્મી-વદનારો એટલે શું ?

વિષ્ણુ-વદનારો એટલે વેદાધ્યયન કરી દરેક ધર્મ અધર્મને બ્રાહ્મણનારો છતાં ખુશામત કરી તમારોજ ઉપાસક એટલે શાસ્ત્રજ્ઞાન મેળવી વાક્યાતુરીજ કરનારો તેથી તેને ત્યાં તમારે ગૃહ નિવાસ કરવોજ પડશે કેમકે ત્યાં તમને કશો વાંધો નથી અને ખીજો વર્તનારો એટલે કર્મકાંડી છે કે જેને તમારી સ્પૃહાજ નથી તેમ મને કે તમને તે ઓળખતો નથી પણ વૃત્તિપરાયણ રહીને મારો ઉપાસક છે એટલે તેને ત્યાં ગૃહ નિવાસ કરતાં નહિ પણ ચરણમાં રહેવું પડશે.

લક્ષ્મી-હે દીન દયાળ ! ત્યારે મારી પ્રતિજ્ઞા ક્યાં રહી ?

વિષ્ણુ-ઉતાવળ ન કરો. સાંભળો. ॥ સંતોષો બ્રાહ્મણ શુચી ॥ એટલે જે શુદ્ધ ભૂદેવ, જે જગત જંજળથી દૂર રહેનારા અને પરબ્રહ્માનાજ ઉપાસકો, કે જે બ્રહ્મ-રસનાજ પોષણ વડે સાક્ષાત્ ઇશ્વરદ્રષ્ટિ રાખનારા, અને નિસ્પૃહ, ઋષિમુનિના પદને શોભાવનારા, તેમજ બ્રહ્મતેજથી ઝળકી રહેનારા શુદ્ધ શારદાનાજ જે ઉપાસકો છે અને મારા સ્વરૂપમાંજ જે દીન થઈ મારા પરાયણજ રહે છે તે સ્થળને

તમારે વર્ણીત કરવું કેમકે

જ નકમાપાસના મિદેવતારાગને રતઃ ।

શાન્તો દાન્તો દયાલુઃ શ્રાક્ષણઃ શુક્રૈઃ કૃતઃ ॥

શુક્રનીતિ અ. ૧-૪૦.

જે મનુષ્યમાં જ્ઞાન અને તપ વિગેરે ઉત્તમ ગુણો છે જે દેવની આરાધના કરવામાં પ્રેમ રાખે છે. જે શાન્ત, જીતેન્દ્રિય અને દયાલુ છે એવા ગુણવાલાને પ્રદક્ષાએ પ્રાપ્તિ થઈ બનાવ્યા છે. એટલે કે—

કર્માત્મક દેવ માટે અગ્નિ વડે ઋગ્વેદથી કર્મ
(દેવ દેવો)

સાધ્ય દેવ માટે વાયુ વડે યજુર્વેદથી ઉપાસના
(મનુષ્ય દેવ)

જ્ઞાન માટે યજ્ઞ દ્વારા સૂર્યવડે શામવેદથી જ્ઞાન
(પિતૃ દેવ)

ઉપર પ્રમાણે ત્રયીધર્માનુરાગી ભૂદેવો જે મારામાંજ લીન થઈ ગયેલા છે તે તમારું સ્વપ્ને પણ આરાધન કરનાર નથીજ.

લક્ષ્મી-વાહ! વાહ!! તમારું એ રહ્યું અને અમારુંએ રહ્યું. •

બુદ્ધિ-કેમ બહેન ! જોયું કે ? થુ, થુ. ત્હારા મોઢા ઉપર એકવાર નહિ પણ સાતવાર અરે ! ભૂલી હજારવાર થુ. બોલ તારો અહંકાર કયાં ગયો ? મારું કહેવું હવે સાચું કે ખોટું ? હવે ઉદગતીનો

ધરવાસ કોનો ? તારો કે મારો ? હવે તારી ભૂલ
કે મારી ?

લક્ષ્મી-ચૂપ. શું બકે છે ?

બુદ્ધિ-શું શું ? તમે કહેતાં હતાં કે એ ભીખારીના શા
ભાર ! તો હવે ભીખારી કોણ ? અને એ સરસ્વતી
તો સિંહની પાસે ઉંદર સમાન છે તો હવે સિંહ
કોણ ? અને ઉંદર કોણ ?

લક્ષ્મી-હું સિંહ !

બુદ્ધિ-બરાબર. પણ સિંહ જ્યારે જાળમાં ફસાયો ત્યારે
દાંત વડે જાળ કાતરીને તેને મુક્ત કોણે કર્યો ?

લક્ષ્મી-ઉંદરે.

બુદ્ધિ-બસ ! બસ !! એજ ઉંદર તમેજ તમારે મોઢે ન્યાય
કર્યો.

લક્ષ્મી-હવે તો હું તારાથી હારી બહિન ! માટે મને
સુખેથી મારે સ્થાને જવા દે !

બુદ્ધિ-ભલે માતાજી સુખેથી પધારો અને તમારા પરમ
પવિત્ર પતીની શેવા કરો માતૃ મારો અપરાધ ક્ષમા
કરજો આપને હવે તો આજથી સાક્ષાત્ દંડવત્
પ્રણામ ! બોલ્યું ચાલ્યું માફ કરજો અને પ્રભુ
પાસે માગું છું કે તમારો સ્નેહ અને તમારાં
દર્શન સ્વપ્ને પણ થશે નહિ એવી મારી નામ
ચાચના વારંવાર છે.

ધર્મ દીપ.

માનુષ્યં વરવંશજન્મ વિભવો દોષાધુરારોગ્યતા ।
 સન્નિમિત્રં સુસુતઃ સતી પ્રિયતમા ભક્તિશ્ચનારાયણે ॥
 વિદ્વત્ત્વં સુજનત્વામૈદ્રિયજયઃ સત્પત્રદાને રતિઃ ।
 તે પુણ્યેન વિના ત્રયોદશગુણાઃ સંસારિણાં દુર્લભાઃ ॥

અર્થ—માનુષ્ય યોનીમાં અને તેમાં પણ ઉત્તમ કુળમાં
 જન્મ. ઐશ્વર્ય, દીધાયુષ, આરોગ્યતા, સન્નિમિત્ર, સત્પુત્ર,
 પ્રીતિ કરનારી સ્ત્રી, ઇશ્વરને વિષે ભક્તિ, વિદ્યા, સૌજન્ય
 (સદ્ગુણ) ઇન્દ્રિયનિગ્રહ અને સત્પાત્રને વિષે દાન કરવાની
 પ્રીતિ આ તેર ગુણ સંસારમાં પુણ્યવાન શિવાય બીજાઓને
 મળવા દુર્લભ છે.

- (૧) લોકાપવાદથી ડરશો નહિં પણ કાળથી ડરી સત્કર્મ કરો.
- (૨) પરોપકાર કર્યો તે કમાયો, ધર્મ કર્યો તે ભોગવીશ,
 અને રોકડું તે ખોયું.
- (૩) સંસાર સમુદ્રમાં દેહ નૌકાને માયાનું વાવાઝોડું
 વિષય વિકારોના ભાડામાં ભટકાવે છે માટે તેનાથી
 ચેતી હુમેશાં સાવધાન રહેવું.
- (૪) સ્નેહમાંજ સંકટ રહેલું છે અને સંકટમાં સ્નેહ રહેલો છે.
- (૫) દાનથી દયા ભરી છતાં કલિયુગમાં દયાલુજ પીડાય છે.
- (૬) અનેક આપત્તિ આવતાં પણ નીતિ, ધર્મ ને ચુકશો નહિ.
- (૭) કષ્ટ વિના કીર્તિ મળતીજ નથી માટે કષ્ટથી ડરશો નહિ.
- (૮) સંકટ સમયે સમય સુચકતા વાપરવા શીખવું જોઈએ.

- (૯) ઉદ્યમી માણસ હમુ સુધી કોઈપણ નિર્ધન કે દરીદ્ર-
જેયો નથી.
- (૧૦) અજ્ઞાનીનો તિરસ્કાર કરીને કદીપણ તરછોડી કાઢશો નહિ.
- (૧૧) પરોપકાર એજ પુરુષાર્થનું કર્તવ્ય છે. પ્રથમ તમા-
રોજ ગુન્હો કબુલ કરવો.
- (૧૨) સંપત્તિ સુખ અને સંપત્તિ વસેલાં છે માટે કુસંપ
કદી કરવોજ નહિ.
- (૧૩) દરેક કામ વિચાર કરીને તે કામ કરનાર માણસ દુઃખ
પામતો નથી.
- (૧૪) પ્રાણ અર્પણ કરવાની શક્તિ હોય તોજ પ્રેમનું બંધ
ન રાખવું પણ તે પ્રેમ વિશુદ્ધ અને નિઃસ્વાર્થ રાખવો
(હોવો) જોઈએ.
- (૧૫) સંસારનો દીવો ધર્મ છે માટે ધર્મ દીપ વડે અધર્મ
રૂપ અંધકારનો નાશ કરવો.
- (૧૬) જ્યાં કપટ ત્યાં ચપટ માટે કોઈનું પણ બુઝું ઇચ્છવું
નહિ.
- (૧૭) શરણે આવેલાને અભયદાન દેવું પછી ભલે તે શત્રુ
હોય તોપણ શું ?
- (૧૮) અનાજ માટે કળકળતા પ્રાણીને બટકો નાંખીને શાન્ત
કરવો.
- (૧૯) વિદ્યાની વૃદ્ધિ થવા વિદ્યાર્થીઓને બનતી મદદ આપી
ઉમંગી બનાવો.
- (૨૦) વેદશાસ્ત્ર, દેવપિટૃ, ગાય વ્રાહ્મણ, સાધુ સંત એ સર્વ-
નો અનાદર ન કરવો.

- (૨૧) પોતાના ઇષ્ટ દેવની અહોરાત્ર શ્વાસોશ્વાસ ઉપાસના કરતા રહેવું.
- (૨૨) વેદશાસ્ત્ર, દેવ બ્રાહ્મણ, સંત સાધુ એ સર્વ પરમાત્માનાં રૂપાન્તર છે.
- (૨૩) દરરોજ ઘરમાં ઘીનો દીવો કરી સાંજ સવાર શાન્ત ચિત્તે સ્મરણ કરવું.
- (૨૪) તમારું શ્રેય તમારાજ હાથમાં છે માટે ખ્યારકી આશા ન રાખતાં મનને દૃઢ કરો.
- (૨૫) દુઃખ પડતાં સૌની ધર્મમાં વૃત્તિ થાય છે તે કરતાં પ્રથમ ધર્માચરણ કરવું સાચું છે.
- (૨૬) આ સંસાર સ્વાર્થનોજ છે માટે પગલે પગલે સર્વથી ચેતી ચેતીને ચાલજો.
- (૨૭) બ્રાહ્મ દ્રષ્ટિથી નજરનું જોએલું બોલતાં વાર લાગતી નથી પણ અંતર દ્રષ્ટિથી વિચાર કરી બોલવું બહુજ મુશ્કેલ થઈ પડે છે તે લક્ષમાં રાખવું.
- (૨૮) તમારા મનને દૃઢ કરો કે મેં કાંઈપણ કાર્ય નથી હું કાંઈ કરતો નથી ને કરીશ પણ નહિ.

उद्यमः साहसं धैर्यं बुद्धिः शक्तिः पराक्रमः ।

षडेते यन्त्रवर्तते तत्र देवः सहायकः ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः

અભિપ્રાય પત્રિકાઓ.

ધર્મપ્રકાશ બાવની યોજક જ્ઞેશી હંસરાજ વિપ્લુરામ
શર્મા શ્રી ગાયત્રીપદ પ્રકાશક.

આ પુસ્તકમાં કર્તવ્યમાં મુકવા લાયક બાવન શિક્ષાવચનો
છે તેનું પઠન અને મનન કરવાથી મનશુદ્ધિ થવા સાથે
વ્યવહારીક મુખ લોગવવાની અત્યુત્તમ કુચીછે ખાસ કરીને
દિવ્જેએ આ બાવન સોનેરી શિખામણ વાંચવાથી અને તે
પ્રમાણે વરતવાથી સંસાર મુખનું સાધન જ્યોતિષીને પણ
પૂછવાની જરૂર રહેતી નથી લેખક શ્રીયુત હંસરાજ ભાઈને
તેમના સ્તુતિ પાત્રશ્રમ માટે તથા સ્વાય આપનાર શ્રીયુત
શેઠ રામદાસ કપુરચંદને તાણાને સદ્બપયોગ થયા બદલ
ધન્યવાદ ઘટેછે ભારતવર્ષમાં આવાજ ધર્માવલંબી પુરુષો
અને આવાજ આશ્રય દાતાઓ ધર્મની ધ્વની ગળતવશે તો
આપણા અભ્યુદય આપણી સન્મુખ ફાસ થઈનેજ રહેશે
એ નિઃશંક છે.

“ શ્રીમાળી અભ્યુદય માસિક ”

મહુવા.

જોશી હસરાજભાઈ શર્મા શ્રી ગાયત્રીપદ પ્રકાશક.

“ શ્રી યજોપવીત રહસ્ય ” નામાત્મક પુસ્તક મળ્યું વાચતાં જન્મશંકર અને શુભશર્માના જે સંવાદ મુકયાછે તે આધુનિક પાશ્ચાત્ય વિચારવાળાઓને માટે બહુજ ઉપયોગનો છે તેમ અસરકારક હોવાથી સ્તુતિપાત્ર છે અને તમોએ જે નામની માત્ર કીમત રાખીછે એજ આનંદની વાતછે

લી. શુભેચ્છક.

રા. રા. મણિલાલ જાદવરાય ત્રિવેદી.

શ્રી ગાયત્રી ભાષ્ય ભાષાંતર કર્તા.

શ્રીબ્રહ્મતત્ત્વ મહત્તા અથવા સંધ્યાદિપટકર્મા

પ્રકાશક જોશી હસરાજ વિષ્ણુરામ શર્મા.

આપના તરફથી ઉપરોક્ત પુસ્તક ત્યા શ્રી ગાયત્રીપદની છબી ભેટ મળ્યાંછે જેનું દિગ્દર્શન થતાં આધુનિક ચાલત સમયમાં કટિબદ્ધ થઈ વેદધર્મસનાતન માટે જે પરિશ્રમ લેવાયછે તે ખરેખર સ્તુત્ય છે. અને થોડુંલખી વાંચી શકનારને ત્યા થોડું ગુજરાતી ભણેલાને આ પુસ્તક બહુજ ઉપયોગનું છે તેમાં સંધ્યા, અહાયન, તર્પણ, શિવપૂજન વૈશ્વદેવ વિગેરે નિત્ય કર્મોના ટુંકસાર ઠીક આપવામાં આવ્યે છે અને તેની શૈલી જોતાં ગ્રાહ્યોને કાંઈક કર્મ કરવા માટે ઉમંગ આવે ખરો એજ ખુબી છે

શ્રી ઔદિચ્ય પ્રકાશ માસિક.

